ניר

יוצא לאור ע"י תלמידי בית-מדרש למורים של ישיבת רבנו יצחק אלחנן

עורכים

י. נובוגרודסקי   ב. איצקוביץ

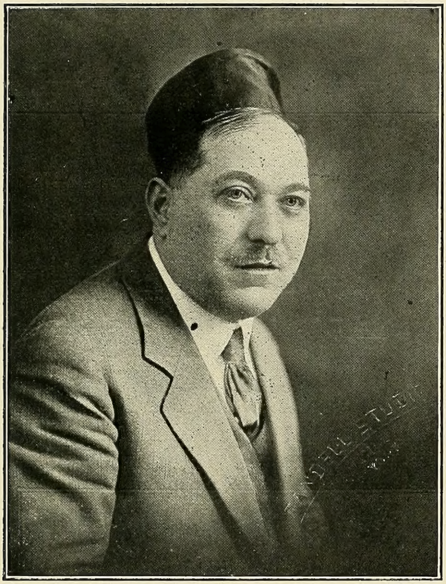
סגן עורך

א. מרגלית

תרפ"ה   1925

נדפס בדפוס „אקאמאדייטינג," 242 איסט בראדוויי, נ. י.

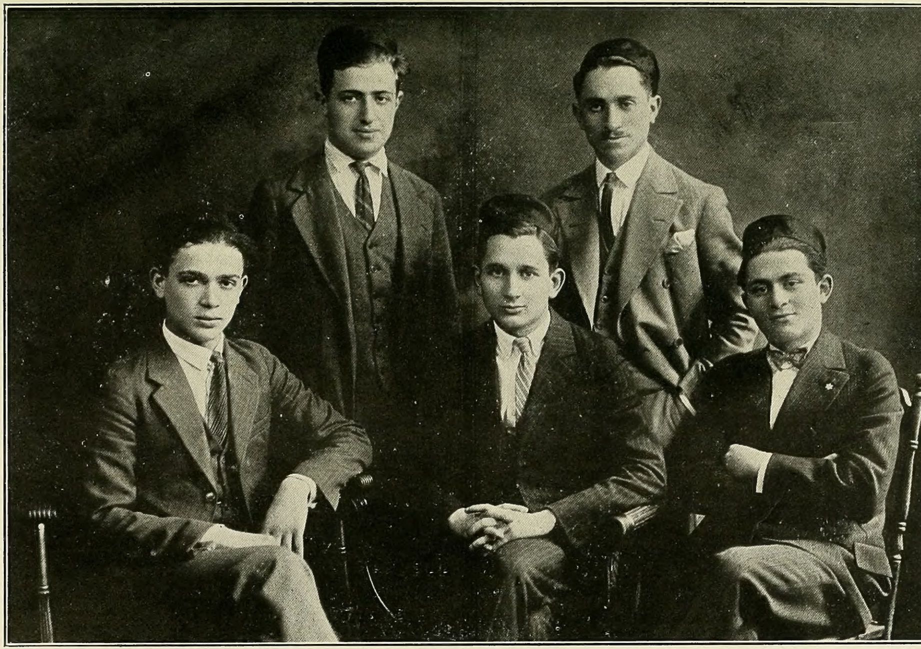
תוכן הענינים

ברגשי כבוד
אנו מקדישים
את הקובץ הזה
לידידנו ולמורנו הנכבד
דר. יחיאל קפלן

המורים : (יושבים מימין לשמאל) א. שוער, דר. פ. חורגין, דר. י. קפלן, מר. א. נ. פרלברג, רבי ח. קפלן.
המסיימים : (עומדים מימין לשמאל) ש. טבצניק, מ. פורער, ש. פפר, מ. פיינרמן, מ. טרוצקי, ב. איצקוביץ, י. בוקסנבאום.

המערכת

(יושבים משמאל לימין) ב. איצקוביץ, י. נובוגרודסקי, א. מרגלית, (עומדים משמאל לימין) י. גולדפרב, ז. רבינוביץ

נ״ר

יוצא לאור ע״י תלמידי בית-מדרש למורים של ישיבת רבנו יצחק אלחנן

דבר מאת המערכת

(במקום מאמר)

אנו מבקשים את קוראינו להתיחס אל קובץ ספרותי זה רק כאל „נסיון.״

העורכים והמוציאים מכירים כי אין זה מפעל משוכלל, אם גם שקוו לזה.

הסופרים הצעירים של הקובץ וכן כל אלה שסיעו להוצאתו הם כלם תלמידים השקועים כל היום בלמודי קודש ובלמודי חול, ורק חבתם הרבה לשפה העברית עמדה להם למצוא שעות אחדות גנובות יום וגנובות לילה במשך התקופה האחרונה של שנת-הלמודים ולהקדיש אותן לנסיון ספרותי זה.

אם הנסיון הזה הצליח — יעידו על זה קוראינו אבל אנחנו, אי אפשר היה לנו, פשוט לא יכולנו, להיות זהירים יותר מדי ולא לגשת כלל לעבודה מעין זו מפני חשש של אי-הצלחה.

בעלי הנסיון הצנוע הזה, אם גם שאינם מעיזים לחשוב את עצמם לסופרים, הם כבר מבוגרים למדי עד כדי הרגשת צורך בכלי מבטא לניצני כשרונות היצירה שלהם.

ואיזהו כלי המבטא שבו נמצא ספוק לתביעתנו הנפשית היותר תוססת בנו והיותר מחיבת אותנו — אם לא קובץ בשפתנו העברית היותר קרובה לרוחנו ?

ברכות והודאות

מודים אנו מקרב לבנו לדר. הורגין, למר פרלברג, ולמר שוער על שעזרו לנו הרבה בהוצאת קובץ זה. יהי רצון שיצליחו בעבודתם בשדה החנוך, ויגדלו בנים נאמנים לדתינו לעמנו ולארצנו.

תודה עמוקה נובעת מקרב לבנו לחברנו הנכבד מר יוסף בוקסנבאום מסיים של שנת תרפ״ד, על שעזר לנו הרבה בהוצאת קובץ זה. מברכים אנו אותו שיגדל ויחנך דור עברי צעיר נאמן לדתו ועמו ולארצו.

החנוך העברי

ישראל איננו עם כי אם בתורתו, והחנוך העברי ברוח התורה — למוד כל מקצועות התורה על פי דרכה ורוחה של התורה — הוא סוד קיומנו של כבשה אחת בין שבעים זאבים. החנוך ברוח יהדות התורה והמסורה הוא שנתן את כל העולם היהודי — העבר, ההוה והעתיד שלו — בנפש הילד בהרמוניה אלהית; הוא להטביל את נפש בנינו משחר טל ילדותם בים של זיו קדושה וטהרה; הוא להשריש בלב בנינו אהבת התורה ואהבת האומה וקדשיה עד למסירות נפש ונטע בתוכם את האמונה והתקוה כי כנסת ישראל היא נושאה של האמת הנצחית וכי חוט המשלש של הקדוש ברוך הוא, ישראל והתורה לא ינתק לעולם; כי אלהי ישראל סוכך על עם סגולתו וכל כלי יוצר עליו לא יצלח כי מלחמה לישראל — מלחמת כהנים וגוי קדוש — מדור דור עם החושך והרשע המכסה ארץ וכי ישראל יהיה לאור גוים באחרית הימים בהבטחת קורא הדורות מראש החנוך הזה הוא שהקים לנו בכל הדורות אלפי קדושים, ענקי רוח ונפש שטפחו והעמיקו את את תרבותנו — תורתנו אשר ממקור חיים זה ישתו כל העמים ולאורו יסעו וילכו עד אשר יאיר היום הגדול ונתקיים ברכושנו הרוחני: והלות גוים רבים. תורתנו היא ארון הברית הנושא את נושאיו ועמוד האש — אש דת — להאיר לנו את חשכת הגלות ולהגן עלינו מכל הרוחות הרעות המנשבות בעולם והסוערות עלינו להפיצנו.

כל חנוך עברי שאין שרשיו בהתורה והמסורה ובסגולות ישראל העתיקה גורם לגלות השכינה וגלות האומה ומקים לנו דור שאין תקוה לנו ממנו, דור של חלול נשמת האומה, דור של „נשמות דאזלין ארטילעין“ הנעות ונדות בסער החיים אשר כל רוח מצויה הופכתן ועוקרתן מן השרש הקדוש של כנסת ישראל.

ואתם, חברים מקשיבים, בנים מאמינים וקווים שזכיתם להתחנך במרכז העליון לתורה ולתעודה בהישיבה הקדושה — נר מערבי שהיא עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל בכל מקום ובכל זמן — הלואי שתזכו לגשם בחייכם ובפעולותיכם את רוח התורה הנגלה בהישיבה ותהיו חלוצי רוח ה' והתורה ותזכו „ללמוד וללמד לשמור ולעשות“ בשעה זו של הרת עולם של עם עולם תפקידכם הגדול להרים את דגל התורה והיהדות הצרופה ולהלהיב את כל המושפעים מכם לחיי תורה וצדק. עבודתכם הגדולה והקדושה ולעודדכם ותשגבכם — יורשי האמונה בנצח ישראל ותורתו.

דר. דוב רעוועל

תינוק בן יום אחד

(קטע ממאמר על „זמני חנוך במצוות")

ד ר. י ח י א ל ק א פ ל א ן

רבי א. ה. וויים אומר: „שמאי לא נטה מן המקובל בשום ענין . . . המופתים היותר נאמנים אשר יתנו תעודה כמה החזיק שמאי במסורת מבלי נטות מן המקובל אף בענין שאין הנידון דומה לראיה המונחת בההלכה הקדומה יגלו ויראו מתוך כמה מעשים אשר מסופרים משמאי הזקן . . . פעם הראה את קפדתו בחנוך הקטנים שכלתו ילדה בחג הסוכות בן זכר ופחת את המעזיבה וסכך על גבי המטה בשביל הקטן . . . וזה ודאי מפני שסמך על הלכה קדומה שמחנכים את הקטנים במצות ולא הבדיל בין קטן לקטן ובין ענין לענין . . . מעשים כאלה אין צריכים פירוש. אך כל אשר עינים לו יראה כמה מאן שמאי לנטות מעצמות המקובל אף באופן שאין מקום לטעם הדבר המקובל" (דור דור ודורשיו, חלק א, פרק יח, צד 171, 172)

ניכר הוא שרבי א. ה. וויים מעלה בזה את הדעה על ה„הלכה הקדומה" רק משום שהיא חביבה עליו ותענוג יש לו להשתעשע עמה. אבל „כל אשר עינים לו יראה" שאין לה ענין כאן כל עיקר.

הלכה קדומה זו מה טיבה? אי אתה יכול לאמר, כפי שנראה מדברי וויים, שזו היתה הלכה שנשתכחה והגיעה לידי שמאי הזקן בלשון קצרה וסתומה, בלי באורים וחלוקי פרטים, והוא, מפני נטיתו להחמיר ולצאת מידי כל ספק, נמנע מלפרשה על פי בינתו ודעת עצמו. הדעת נותנת שההלכה על חנוך הבנים היתה רווחת בישראל בלי הפסק. בכל דור ודור, ועוד יותר בזמן שבת המקדש היה קיים, לא פסקו אנשי אמונה, ואבות שומרי תורה שקדו תמיד לחנך את בניהם על פי דרכם. דורו של שמעון בן שטח הסמוך לזה של שמאי הזקן ידוע הוא ביחוד בתקנות הגדולות שתקנו בו בחנוך הבנים ובמעלה הגבוהה שהגיעה מצוה זו אליה. הלכה כזו שנתפשטה בכל ישראל ושתמיד נהגו בה למעשה איך אתה קורא לה „הלכה קדומה"? בהלכה כזו שהכל מדקדקים בדקדוקיה ובפרטיה מה מקום יש פתאם לספקות ופקפוקים? פוק חזי מאי עמא דבר!

שמא תאמר: אני קורא לזו „הלכה קדומה" משום שנתבטלה. בתחילה היתה ההלכה מחייבת בחנוך את כל הקטנים, ואפילו תינוק בן יום אחד, עד שנהגו העם בה היתר ובטלו מקצתה, ובא שמאי הזקן והחזיר את הדבר ליושנו. אבל באור כזה אינו מועיל כלום. אולי הוא מתקן במקצת את מעשה שמאי הזקן, אבל את ה„הלכה הקדומה" עצמה אינו מתקן. את האבן שהוא חוזר לפנות מדרך שמאי הוא גולל כלפי מיסדי ההלכה ועם ישראל כלו שקבלם עליו.

למה הדבר דומה? לאדם שעלתה לו מכה ביד או ברגל ורופא בא לנקב את לבו כדי לסתם בבשר אבר זה שהנשמה תלויה בו את פי המכה שאין הנשמה תלויה בה.

באור כזה אינו מקרב את הנדון אל השכל, אלא מרחקו.

חובתו של המורה העברי

מאת הרב יעקב לוינסון

טרם שאברר את השאלה מה היא חובתו של המורה העברי, נחוץ ראשונה לדעת מה הוא המורה בכלל. המורה הוא האב הרוחני, יוצר האומה, ויותר רוחניות שתמצא בהמורה יותר תמצאה בתלמידיו. „המורה הגרמני נצח" זהו פתגם שגור אבל אמת במלא מובנו. המורה נוטע בלב תלמידיו שומעי לקחו אהבה ומסירות לארץ מולדתם, והמורה הבוגד מלמדם לשנא את ארצם לקשר קשר ולמכר ארצם ביד שונא. וע"כ הנני אומר: המורה הוא האב הרוחני, המביא את הדור לחיי עולם או חלילה להיפך. כלל זה הוא יסוד חזק בכל גויי ארץ, ורעיון זה מתבטא בכל תוקפו בדברי חכמינו בעלי התלמוד: „כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו," הנה לנו כלל מקובל זה במקורו הברור וברוחו העברי. זו היא תעודתו של המורה העברי המודרני.

כה היה הדבר נוהג בדורות שעברו, האב והאם חנכו את הילד על פי דרכו. משהתחיל לדבר למדוהו „תורה צוה לנו משה" וסדר ברכות ומועדי ישראל, עד אשר הביאוהו לחדר אל המלמד ששם קבל תורה מפיו. הוא נטע בתוכו נטעי היהדות ואהבה לכל קדש, ובשובו הביתה, עוד הפעם כשרות בשר בחלב ברכות שבתים ימים טובים ועוד, כן קבל הנער העברי חנוך יהודי כפול: בבית ובחדר, וממנו אל הישיבה. אלפים ורבבות נעשו גדולי תורה ובעת צרה הראו מסירותם עד כדי פשיטת צואר לשחיטה. אלה היו קדושי האומה שבראו אגדות יפות בדברי ימי ישראל, קרבנות האומה שדשנו כל שעל של אדמה בארצות הגלות.

זה היה סוד גבורתו של עם ישראל עם הסובל והנודד.

המלמד או הרבי של התקופה שעברה מת והלך לעולמו, איננו בנמצא עוד, לא רק באמריקה, אלא אפילו באירופה, ואם נמצאים מעט מזעיר בעירות נדחות הם הולכים ומתמעטים, ומקומו כובש המורה המודרני מין טפוס חדש בעולם חדש.

מובן שאני מדבר כאן על המורה העברי החדש ועד כמה שהוא נוגע לנו בתור מחנך הדור הבא, אשר מהם יצאו לנו, בני גולה ובני ארץ ישראל, יושבי אהל, סוחרים עברים, אמיצי הרוח וכל מה שנחוץ לכל אומה אפילו אומה השוקטת על שמריה ובפרט לנו העם הגולה הנע מים עד ים.

והיצירה שיצר לנו המלמד מן החמר החשוב שהובא אליו בחדרו נער בן חמש או שש, שלמד כבר על ידי ראש הדוכנא האב והאם בבית, ומה „שעשה על האבנים" על ידי עבודה קשה של כל היום וחלק מן הלילה, מוטלת כולה על המורה המודרני. מביאים את התלמיד בימינו אל בית הספר כשהוא בן עשר ולפעמים בן שלש עשרה כדי ללמדו רק ברכת ההפטרה, ויושב בחדר לא כל היום לרבות גם חלק מן הלילה, אלא שתי שעות, אחרי שיגע את מחו כל היום בלמודי חול. יושב הוא בבית הספר העברי כעל גחלים רותחות, מדבר ואינו שומע מה מדבר, אין לו ענין בלמודיו אלו, אינו רואה בהם כל נחיצות ואינו מרגיש בהם כל קדושה. מהוריו לא קבל אפילו ראשי פרקים של יהדות אבותיו בבית חול, לא ראה הילד אביו מניח תפלין, לובש ציצית, כל מה ששומע מפי המורה אודות דברים אלו, שמלפנים ידע תינוק בן שלש, הוא אצלו גילוי מדינה חדשה ממש. בבית האבות דלל המעין שממנו שאבו ילדי ישראל רוח הקודש, בתקופה כזו שאנו חיים בה, המורה העברי הוא גם האב, ועליו אנו תולים עתידות וכבוד האומה ההיסתורית, זהו המורה המודרני של זמננו וזו היא צורתו ותעודתו.

בבררי תעודתו של המורה העברי, יצא לנו כתולדה מחויבת גם חובתו. החובה הראשונה של מורה ה„אלף" „בית" לברר לעצמו מה חובתו לאבות המפקידים נשמות ילדיהם הרכים בידו והערבות של המורה העברי אל האומה, המורה המאמין באלהים והמאמין בעתידות ישראל וארץ ישראל רואה לפניו בתינוקות של בית ספרו דורות שלמים של נשמות קדושות, ובית ספרו „בית יוצר לנשמת האומה." כל רגע של ביטול הזמן הוא ביטול של תקופה שלמה, כל שבשתא דעל במח הילד הוא בכלל „ארור עשה מלאכת ה' רמיה" וכל רגע של למוד הוא בנין תקופה תקון נשמות ושיבת בנים לגבולם.

בעיקרו שלדבר אין בין המורה המודרני והמלמד מהטיפוס הישן אלא שינוי השם בלבד, יען בנוגע לחובות חובתו של הראשון מרובה ביותר, ואין ביניהם רק איזו הבדלים קלים לפי שינוי הזמן. התוכיות הרוחניות יראת שמים ויראת החטא חובה והכרח אצל זה כמו אצל זה. תשעים ותשעה חלקים ירושת המלמד הישן אנו דורשים גם מהמורה החדש בהוספה של מודרניות הדר חם ונקי ומואר ע"פי האפנה האחרונה, בגדים נקיים ופנים ברואים, אין עוד מקום בזמננו להפנים החורים והרזים של הרבי מלפנים. מכירים אנו בזכותו של המחנך בעל ההשפעה היותר גדול לחיים טובים ברחבה כראוי לבעל משרה גבוה כמוהו, אבל לעומת זה אנו דורשים ממנו ויש לנו הזכות לדרוש לב עברי יראה ואמונה ומלאכת ה' נאמנה, „רבי לא שנאה רבי חייא מנין" אם המורה אין בו בעצמו מה שהוא מוסר לתלמידיו הרי דבריו לבטלה, איבוד הזמן פסידא דלא הדר והורבן של דור שלם, דורות מחכים לתיקון, נשמות ערטילאות של ילדים רכים מבקשים איזה לבוש רוחני, יבא המורה המודרני העברי עם יראתו הקודמת לחכמתו, ועם חכמתו המודרנית והשקפתו הרחבה על העולם ויעמיד לנו דור ישרים יעורר לתחיה היהדות הנרדמת תחיה היהדות תתגדל ותתפתח ו„עם הרוח" יעמיד לנו עוד גבורי הרוח לה' לתורתו ולארצו.

שמות

מאת הד"ר משה זיידל (בלטימור)

כבר הורה זקן: „כי אוצר גדול לנו בשמות המיוחדים לנפשות ולמקומות . . . ." וכי יש לנו רשות לפחת רוח חיים בשמות העצם הפרטים, אשר אין ספק כי מתחלה שמות כוללים היו, ולשמש בהם על פי פעולה מתוך חותם המוכחת עליהם, לדבר הצריך לנו" 1). על שמות אחדים באלה הנני להעיר בזה.

א. חרנפר.

שם העצם הפרטי חרנפר (דה"א ח, ל ו) מרכב, לדעת סימונים, משני שרשים, משרש נחר (אלא שנשמטה הנון) ומשרש נפר. השרש הראשון ידוע לנו בהוראתו ונופל על נחרת הסוס, והשרש השני אמנם לא נמצא בעברית אבל נמצא בסורית בהוראת צהל, ובא על צהלת הסוס. לפי זה יתאים השם חרנפר לחיה המשמעת קול נחרה וצהלה למין ממיני הסוסים. ויש לשער שלבתחלה הונה שם זה על חיה ואח"כ נקראו גם בני אדם בשם זה, כדרכם אז להקרא בשם בע"ח, וכדרכנו אנו בשמות דוב, זאב, צבי, וכדומה, עד היום. השערה זו מתאשרת מתוך המקרא כלו שבו השם חרנפר, „ויגידו עליו אחיו," כי שם נאמר: בני צופח סוח וחרנפר ושועל וברי וימרה. וכשנעיין ונבדוק נמצא שכל בני צופח נקראו בשמות בע"ח! סוח (למדנחאי סיח!) הוא הסיח, בן הסוס, כדעת רש"י או בן חמור, כדעת אחרים 2). שועל כמשמעו. אבל גם ברי וימרה הם לדעתי שמות בע"ח.

ב. ברי.

ברי כנראה מקצר מן בראי, ובית בראי (דה"א, ד, לא,) היא — בית לבאות (יהושע, יט, ו) או לבאות (שם טו, לב). בשם ברי או בראי אפשר לפי זה להשתמש לקריאת שם מין ממשפחת הלבאים 3).

ג. ימרה

ימרה הוא לדעתי — נמרה וראוי לכנות בו מין ממיני הנמרים. חלוף י'בנ' נמצא בשם ימואל (בראשית מו, י; שמות ו, טו) שהוא — נמואל (במדבר, כו, יב; דה"א, ד, כד) ובפניקית בא י ת ן במקום נ ת ן בעברית, וכדומה רבים, עי' פירשט במלונו אות י' ואות נ'.

ד. צופח.

גם בשם צופח אפשר לדעתי להשתמש לשם בע"ח רחב או מתרחב (מתנפח)) כי כן הוראת שרש צפח בערבית — התפשט, התרחב.

---

1) ר' זאב יעבץ, המזרח, תרסג, צד 96, ושם צד 222, הערה 1.

2) שרש זה נמצא גם בשם סיחון, וכבר דרשו רז"ל: סיחון שדומה לסייח במדבר (ב״ר, ג, ע"א).

3) ע"ד היסוד הבלשני לחלוף זה עי' פירשט במלונו. ויש גם לשים לב כי אותיות בראי הן הן אותיות לביא בחלוף ר' בל'.

שני באורים

(קטע מן „באורי אגדה" להפיץ אור על דברי חכמים וחידותם)

בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות; ולמה נכתב, לאמר לך: דרוש וקבל שכר.

תורתנו לא סבלה את הירושה המכבידה ומעיקה על העם לבלי הכיל. לא צדקו שונאי התלמוד אשר קבלו והתאוננו כי יצירת הספר ההוא הוא גבוב של חומרות, „הרים תלויים בשערה" על ראש העם. הודות לקבלת חכמינו, התורה היא של אמת וחסד כפי שהיא שומה לפנינו היום. אלה שרצו להרחיק את התושב על פיה צמצמו את התורה בכרך עלים יבשים נובלים בלי כל ליח. „אתו רבנן ובצרי חדא" ואל יאמר עליהם שבדרשותיהם הוסיפו וטפלו „קו לקו צו לצו" ויגדרו בקוצים את דרך החיים. הם המתיקו הרבה את דיני הנפשות של בית דין. בית דין שתרגם פסוק כצורתו היה לאכזר, לקטלן, ולחבלן. — פרשת בן סורר ומורה לא נתקימה בפעל מעולם אף שלפי משמעות הכתובים נראה הדבר למאורע רגיל בחיים. לא הפסדנו כלום על ידי היותנו נאמנים לתושב ע"פי המקובלת מסני אלא להפך. דרשות חכמינו מתן שכרם בצדן.

כל המצות נאמרו בסני ונשנו באוהל מועד ונשתלשו בערבות יריחו: —

התורה אינה נחלת יחידי סגולה, אנשי־הרוח. מתאימה היא לרוחו ולאופן חייו של כל אחד ואחד. כל האומה שוה בה. לא רק בהר סני, הרחק מאדם רב ומקהל גדול, בהתפשטות הגשמיות היה משה מסוגל לקבל את התורה. התורה מסתגלת גם אל החיים החולוניים והפשוטים של ההמון, ומשמשת למרכז בשביל כל האומה. היא נשנית באוהל מועד, בתוך המחנה, — אל נאמר כי התורה היא להלכה ולא למעשה, כי היא עורכת לפנינו סדר אידיאלי שאי אפשר לגשמו במציאות.

התורה נתאשרה עוד הפעם ביתר תקף כשקרבה אל התגשמותה בחיים הממשיים. בחנות בני ישראל על גבול הארץ הנכספה להתחיל את חייהם העצמיים, באה התורה והראתה כי לשמרה זהו דבר מן האפשרות.

ר ב א. ק פ ל ן

פילון

אברהם מ. פיינרמן

א. — חייו

פילון האלכסנדרי הוא החשוב בחכמים היהודים שקמו באלכסנדריה. מפני השפעתו הגדולה על הכנסיה הנוצרית, זכו ספריו שיגיעו אלינו בשלמותם. ספרי פילון הם שריד יקר מספרות רחבה ושלמה שנוצרה במשך מאות שנים באלכסנדריה, ושבהם הגיעה לפסגת התפתחותה. פילון (או ידידיה האלכסנדרוני) לא היה רק חכם גדול, יוצר נשגב, שמלא תפקיד חשוב ביהדות ובחיי היהודים באלכסנדריה. אין אנחנו יודעים הרבה על חיי פילון. הוא היה נצר משפחה מיוחסת באלכסנדריה. רבים נמצאו אשר חפצו להוכיח שהיה נצר משפחת כהנים א), אבל עד אחד הוא. ידוע לנו רק זה: שהיה קרוב ל„אלוברך" ב), של היהודים באלכסנדריה. יוסיפוס אומר שהוא היה אחיו של ה„אלוּרְבך אלכסנדר", אבל יש יסודות להאמין שהוא היה בן אחיו של „אלכסנדר הנשיא." נראה הדבר, שפילון נולד לכל הפחות ב20 לפני הספירה הרגילה.

רוב שנותיו עברו עליו בשלוה. הוא חי בזמן שמלכו שני הקיסרים אוגוסטוס וטיבריוס, אשר יצרו את המלכות הרומאית הגדולה; ובזמנו היה שלום בכל הארצות. ובימים ההם חי ויצר את יצירותיו הגדולות.

היהודים באלכסנדריה חיו שונים לגמרי מחיי ארץ ישראל. היהודים באלכסנדריה היו הלניים בתרבותם. פילון היה באמת טיפוס החסיד ההלניסטי. הוא אָהב את עמו והיה חרד לתורת משה, יחד עם זה הגה

בספרות היונית ובפילוסופיה היונית. הוא חושב את התרבות היונית לאמצעי להשגת ה'. „אי אפשר לאדם לקנות את יהדותו עד אשר ילמד את החכמה היונית," ועל עצמו קיים את זה. הוא למד וידע לא רק את הפילוסופיה היונית, לא רק את התורות היונית, אלא גם את השירה היונית. את כל זה, כנראה, הספיק בימי ילדותו.

ולכן, קודם כל, הננו רואים בספריו את שני הדברים האלו: הוא גם משורר וגם חכם. אין סופר יוני בזמן ההוא שכתב פרוזה בשפה נשגבה ובצורה עשירה כמו שכתב ידידה. יש בדבריו עמקות ושירה. בודאי למד ידידיה האלכסנדרוני, בנעוריו, את השפה העברית, אבל לא השתמש בה הרבה. בספריו הוא משתמש בתרגום היוני של התורה. כשהוא בא לשמות הוא נאחז בסבך. ויש גם כן הוכחות שהוא השתמש גם במקור העברי של התורה.

הוא היה בכלל ההפך של דורו. דורו מלא תפקיד חשוב בחיים הכלליים. ידיו היו מלאות בכל הדברים הנעשים בזמן ההוא. פילון, לאידך גיסא, היה נזיר. הוא התבודד מן החיים הכלליים. פילון חושב שאי אפשר להשיג את החיים האציליים אלא בדרך הנזירות. הוא היה פסימיסטון גדול בעולם המעשה. הוא מספר שבימיו הראשונים עזב את ביתו והלך למדבר להתבודד. הוא חפץ להשיג עולם יותר גבה. כל מה שממלא את לבו הם „החיים האציליים" יען שהאדם צריך להדבק בה'. אבל הוא ראה מיד את טעותו. לבסוף נס מן המדבר והלך לביתו ולמשפחתו. וגם שם היו החיים לו למדבר. בחדרו ישב וחשב על ה' ועל הסודות העצורים בספר התורה. גם בזה היה פילון יוני ברוחו.

בזמן ההוא היו באלכסנדריה הרבה כתות מיסטיות של יונים. אחת היתה כתת „הפיטגורים." באיזו מדה יצר פילון מסטורין לעצמו. פילון לא כון בדבריו לעצמו אלא לאחרים. האמין שהוא זכה למעלה של רוח הקודש. וכך הם דבריו „אנכי מלא מחשבות ויושב אל השלחן לכתב והנה אין מהשבות, ומי מלא את ראשי מחשבות, הלא רוח הנבואה," והוא צריך להגיד את דבריו ברבים. הוא היה מורה ודרשן בבית הכנסת באלכסנדריה, ואולי כל ספריו של פילון על התורה הם דרשות שדרש.

פילון האמין בכל נפשו שהיהדות היא דת עולמית, שכל הגוים יבאו להחסות תחת צל היהדות. ומתוך אמונה זאת השתדל, שלא במכון, לתת הלנית לתורה, וליהדות. בדרשותיו אלו יצר את האילוגוריה אבל יחד עם זה הרי גם פונה בדבריו אל יתר העמים. שני דברים עשה. באלכסנדריה נתחזקה בזמן ההוא שנאה ליהדות על ידי הסטויקים. הסטויקים הכירו דת חדשה והרבה עמים קבלו אותה אבל היהודים היו להם למכשול. הם התחילו להביא עלילות נגד היהדות. בראשי השונאים עמדו אפיון ורעיו ואליהם נצטרפו המצרים. אפשר הדבר שפילון ראה הכרח לצאת במלחמה גלויה נגדם ולכתב ספרים נגדם.

בשנת 37 עלה קיוס גליגולה על כסא רומא. בעת ההיא היה פלקוס הנציב במצרים והוא היה טוב ליהודים. אבל כאשר עלה קיוס על כסא המלוכה עשה את עצמו לאליל. היהודים מאנו להשתחות לפסלו. פלקוס הכריח אותם על ידי צבא. הוא שם פסלים בבתי הכנסיות והרבה יהודים נהרגו במבוכות. כלאכות נשלכה על ידי הגוים למלך ובראשם אפיון וגם היהודים שלחו מלאכות ובראשם פילון. השבו שהם יצאו בזר נצחון על ראשם. אבל לא כך היה הדבר. לפני עזבם בזה המלך אותם ואין אנחנו יודעים מה קרה למלאכות הזאת. רצוין ונשבר שב פילון לאלכסנדריה. הוא מת בשנת 43.

ב. — יצירותיו

אין סופר כמו פילון, בתקופה ההיא, שכתב כל כך הרבה. כארבעים ספרים נמצאים היום בידינו, וכמספר הזה אבד לנו. בודאי שכתב שמונים ספרים. כמעט כל ספריו נוגעים באופן איישר את התורה. רובם הם פרוש על התורה, ויתרם — אחדים מהם נכתבו על נושאים פילוסופיים כלליים (וגם בהם הוא סומך את דבריו בספורי התורה) ואחדים מהם הם ספרים אפולוגטיים שכתב להגן על היהודים. בכל הספרים האלו הננו מכירים בנטיה של תעמולה. אחדים נכתבו בפירוש לשים הבחנת [illegible] ליהדות ובהם הוא מדבר אל הגוים. יש בכל אלו בטוי נמרץ לרוח השעה ההיא.

הספרים שפילון כתב אפשר לחלק לסוגים אחרים: (א) ספר האליגוריות. הספר הזה דן על „ספר בראשית" מפרק א' — י"ז, ובספר הזה מנסה פילון האלכסנדרוני להכנים בספורי התורה את אותן המחשבות הפילוסופיות שהוא כנס לתוך נפשו מן העולם היוני. פילון מאמין באמונה שלמה שיש שתי צורות לכל דבר ודבר בתורה: הצורה הפשוטה — הגוף, והצורה הנסתרה — הנפש. פילון הולך בדרך אפלטון ומחזיק בשיטה האידיאלית, כלומר, כל מה שיש בארץ יש בשמים. באופן כזה באר הוא בספרו זה. הוא מביט על הכונה הנסתרה — הנפש. אין זה פרוש על התורה אלא משנה פילוסופית שהמחבר, מתוך אהבתו לתורה, שלט את המשנה הזאת עם התורה. יחד עם זה אין באמת סדר בדבריו. בדבר זה גרם לחכמים אחרים שיחשבו את זה לתוצאה ישרה של הפסיכולוגיה המיוחדת היהודית, אבל הסדר האליגורי שהגיע אלינו איננו שלם. החלק הדן בששת ימי בראשית אין לנו.

הסוג השני הוא לשאלות ותשובות. בסוג הזה לא נמצאו הרבה ספרים, רובם אָבדו. בספרים האלו הננו מוצאים נסיון מצד פילון לבאר את התורה אבל קשים דבריו. גם בחלק הזה הפילוסופיה מרבה על הביאור, אבל הקשר הוא יותר מובן ואפשר לחשב את זה כעין ביאור על התורה. בחלק הזה נכנסים הספרים שכתב פילון על „מעשה יוסף" „מעשה אברהם," „מעשה יצחק ויעקב," על כונת החקים, ובסוג הזה נכנס גם כן הספר הגדול „חיי משה." הספר „חיי משה" מוסר לנו תמונה אידיאלית של המחוקק. הוא נותן לי צורה של מחוקק עולמי. אבל הוא איננו מקדיש את כל הספר לחיי משה. בהמשך הדברים הרי הוא גם כן מתעכב על חקי התורה — „כל החקים מוכרחים להשתנות, לא כן חקי התורה, יען כי הם חקי אלקים חיים שעליהם נוסד העולם." לכן גם הספר הזה מוכרח להחשב על הסוג השני; אבל הספר „חיי משה" הוא באמת בכל צורתו ספר של תעמולה. אין ביתר הספרים שכתב פילון אותה הדרישה ואותה ההתבוננות לכבש את כל העולם היוני כמו בספר הזה. הוא מדבר אל היונים ומכריז להם שיבאו אל התורה. בצדק קוראים לספר „משיוני."

סוג ג הם ספרי אפוליגטיקה. בספרים האלו יצא פילון להגן על היהדות. המקרים שקרו בימיו עוררו אותו לכתב את ספריו אלו. שני ספרים נמצאים בידינו ואלו הם: „כנגד פלקוס," ובספר הזה הוא מספר מה שקרה והוא מראה על כל מזמותיו של פלקוס. הוא אומר שפלקוס נענש על חטאתו. הספר השני הוא על „המלאכות ששלחו היהודים לקיסר גליגולה." מלבד הספרים האלו כתב עוד ספרים אחרים אבל הספרים האלו אבדו.

הסוג הרביעי מכיל בקרבו ספרי אגדה ודרוש. בהם הוא מדבר על חקים שונים. יש גם „מסורת" בדבריו. בסוג הזה שאף את המסורת של ארץ ישראל.

הסוג החמישי: הספרים הפילוסופיים הכלליים כמו „ערך האמת," „ערך המוסר והצדק." אי אפשר לשער את הזמן בדיוק. הסוג על הנושאים הפילוסופיים הכלליים נכתב אולי בימי עלומיו. יש בספרים האלו כעין מעשה ילדות. הספרים האפולוגטיים כתב כשהיה כבר זקן.

ג. — יהדותו של פילון

יהדותו של פילון היא משונה לגמרי. יחד עם זה יש בה השקפה של השגות מוסריות ביהדות ההלנית. אי אפשר להשיג את השקפתו על התורה בטרם שאנו מבינים את העובדה שפילון קלט לתוכו את הפילוסופיה היונית באופן כזה שיהדות ויוניות התרוצצו אצלו. הוא אָהב את היהדות והוא אָהב את היוניות והצורה האוניברסלית של התורה. ידידיה האלכסנדרוני חושב את התורה לגלוי שמים ובזה מתח את הקו בין תורת משה ובין התורות האחרות. שוב, בזמן ההוא היו הסטויקים נותנים ערך גדול לחקים טבעיים, חקים כאלו שאלמלא לא נכתבו היו יכולים להוציא אותם מהטבע. פילון אומר: „בתורה זו מתבלט חק ה' ואי אפשר שישתנה יען כי זה הוא רצון ה'," וממילא נראים שהם חקים טבעיים. אלא בה בשעה שחקי הטבע של יתר הפילוסופיה היתה סגולה יחידית, פילון בא ואומר שהחקים הם אוניברסליים.

הוא האמין שהיהדות היא עולמית. מזה יוצאת משנה חדשה. אם אנחנו אומרים שהתורה היא גלוי רצון ה' לעולם כלו לכן מוכח שאין לפני התורה ואין אחריה. מצד

שני — מכיון שהתורה היא גלוי רצון ה' לאנושיות כלה, והיא כוללת את הכל, לכן אי אפשר שתהיה אות מיותרת בתורה; ואי אפשר שיהיו בה דברים שאין בהם ערך נצחי. פילון מאמין בספורי התורה אבל יחד עם זה הוא שם אליגוריה. דבר אחד מעניין בהשקפותיו של פילון על היהדות. הוא איננו שם את הנביאים בשורה אחת עם חמשה חומשי תורה. כל החכמה, לפי דעתו, באה מחמשה חומשי תורה.

ד. — השקפותיו על האלקות — הלוגוס

השאיפה המרכזית של פילון היתה להשיג את ה' ולהדבק בו. גם בעצם חייו עוברת השאיפה עליו — הוא נס למדבר. ולכן חשוב לנו לדעת מה היתה השקפתו של פילון על ה'. כמובן שפילון מחזיק באחדות המוחלטת של ה'. כיהודי שאין כל פגימה בו, הרי הוא מעלה את האחדות לאותו הגבה שכל בני עמנו נלחמו עליה. ואמנם, ידידיה מושפע היה מההשקפה היונית. החכמים היונים כבר התרוממו לידי הגבה של האחדות ולפיכך בדבר זה לא היה הבדל בינו ובין היונים. אבל היונים שהגיעו לזה מתוך ההגיון לא יכלו לתת לכח הזה איזו צורה שהיא יותר אישית. היהודי, לאידך גיסא, שהגיע לאחדות לא מתוך הגיון אלא מתוך רגש, השיג את האחדות הזאת בצורה אישית. היונים שאמרו שה' הוא כח, מובן שה' אין לו קשר עם האדם. אבל לפי דעת היהודי יש קשר בין ה' ובין העולם, בין ה' ובין האיש. כל דעת ה' מסורה אל האדם. מכיון שה' הוא כח עליון כזה, הוא רחוק יותר מדי מן האנושיות. האיש הוא לפיכך ההבדל היותר מפותח של ה'. פילון רואה את הקשר בין ה' והאדם ב„לגוס.„ ג) הלגוס הוא הוראה של הכח העליון של כל הכחות. הדעת העליונית היא מקור כל הכחות. ויחד עם זה הרי חשבו ומצאו ש„הדבור“ הוא דבר מסטורי. מה הוא הקשר בין הדבור ובין הקול? את הלגוס הזה לקח פילון בתור יסוד לתורתו זו. הלגוס הוא המתוך בין ה' והאדם. בקצור, הלגוס הוא מקור כל הדעת. הלגוס מתגלה גם באדם. כל איש ואיש נושא בתוכו לגוס התורה היא „לגוס“ כי בה נתגלה רצון ה'.

לדעת פילון, ה' הוא כלו טוב. בדבר זה העלה פילון שני דברים חשובים: אין דבר רע במציאות. אם רואים רעה בעולם, הרי אין זה מעם ה', אלא האדם בעצמו אשם בדבר. לאידך גיסא יש בדבר זה גם בשאלת הדורות — צדיק ורע לו רשע וטוב לו — פילון איננו שם את השאלה הזאת בצורה זו. הוא מדבר רק על העונש. אחרים חושבים את העונש רע, ועל זה עונה פילון כמו חברי איוב שהעונש בכלל איננו רע אלא טוב. אבל מצד שני אם ה' הוא טוב, הרי כאן מתעוררת השאלה על המדות. כל המדות, ד) לפי דעת פילון, שייכות אל הלגוס. מצד אחד מדת הרחמים, מצד שני מדת הדין, מדת העונש, מדת החק ומדת המעכב, וכלן תלויות בלגוס.

ה.—הפילוסופיה שלו

פילון, באמת, איננו פילוסוף; במובן ידוע הוא פרשן. ולכן לשוא נבקש איזו שיטה פילוסופית שלמה בדבריו. אבל יחד עם זה הרי עלינו לדעת שכל פרושיו מיוסדים על הפילוסופיה היונית, וכך נעשה ראשון לתורה האפלטונית. הוא איננו מחדש בפילוסופיה אבל הוא מקורי בפילוסופיה שלו. יש דמיון בין פילון ואפלטון.

פ י ל ו ן	א פ ל ט ו ן
משורר.	משורר.
התחיל את הפילוסופיה בשירה.	התחיל את הפילוסופיה שלו בשירה.
קבל „תורת האידעא“ מאפלטון.	יוצר „תורת האידעא.“

ה אָ ד ם

באדם יש נפש. מה היא הנפש? הוא (פילון) מוצא בנפש את כל גלויי הפעולות של האיש. החושים הם יותר גשמיים, הם אינם שייכים ללגוס. הוא איננו הולך אחרי ה„שכל“ ולכן המח איננו אדם לעצמו. המה הוא כלו ביד ה'. בזה סתר את דברי הפילוסופים האחרים של העת ההיא.

הוא מאמין ב„השארת הנפש.“ הנפש הזאת שבה אל המקור העליון. פילון איננו יודע לציר לעצמו את ה„גיהנם“ ואת ה„גן עדן.“ הוא מאמין שהרשע מקבל את ענשו בעולם הזה. אבל יחד עם זה מה יהי ב„נפש החוטא“? פילון מאמין ב„טרנסמגרציה.“ פילון הוא גם מסטוריוני גדול. כמו כל הפיטגורים הוא מאמין בקדושת המספרים.

א) לפי עדות הורינימוס בספרו
De viris illustribus Philo Judaeus natione Alexandrinus, “de genere sacerdotum.”

ב) האולרבך השפיע גם על החיים הכלליים. חכם אחד מזכיר שאנטנינוס נתן את בתו בידו של האולרבך שהוא יחנך אותה.

ג) פילון אומר שהלגוס הוא „אלקים שני.“ בזה מכון שהלגוס הוא ה' אשר מעמד ידוע משיג אותו.

ד) מדות — מדרגות בהשגת ה'.

היהודים בימי הבינים

רדיפות היהודים בימי הבינים הן תו קלון על העמים הנוצרים. העמים שגו אז בהזיות ואמונות תפלות. הם הביטו על היהודי כעל בריה משונה והוציאו אותו מכלל אדם.

המשפטים הקדמונים של הזמן ההוא ביחס אל היהודים מתבלטים במקרים אלה:

א) עלילת הדם.
ב) שרפת התלמוד.
ג) האינקביזיציה.
ד) הגרושים.
ה) הגטה.

עלילות הדם השאירו את זכרונן לנצח. „היהודים שוחטים ילדים נוצרים ומשתמשים בדם לחג הפסח בשביל המצות.“ האשמה זו התפשטה בקרב העמים והיתה כלי חפץ בידי אויבינו מאז. היא גרמה להתנפלות על בתי היהודים והתעוללות ביהודים, שללו, בזזו, הרגו. אפפיורים אחדים הוציאו בולות והוכיחו כי אין דבר בתורת היהודים המראה שהיהודים משתמשים בדם. הן התורה אמרה „כל דם לא תאכלו,“ אבל דבריהם לא הועילו. בדית הדם השרשה בלב, קרבנות עלילות הדם עלו למספר גדול.

מעלילת הדם עברו לעלילת התלמוד. התלמוד, שאגד את היהודים במשך היותו בלי חסן מדיני—בהתלמוד הזה ראו הנוצרים סכנה גדולה להם. התלמוד הוא מקור הכח הנפלא של היהודים במלחמת קיומם. קיום ישראל תלוי בקיום התלמוד, והנוצרים אמרו לבטל את הראשון על ידי בטול השני. לשם זה ערכו הכומרים והמלכים וכוחים דתיים להוכיח מהתלמוד על קדושתו של אותו האיש. הכומרים שהשתתפו בוכוחים אלה הראו את בערותם ואת קוצר־דעתם. אמנם הוכוחים היו רק לסמא את העינים. הם כוונו אל התלמוד. בהרבה מקומות שרפו את התלמוד, אבל הנוצרים לא הצליחו. איך היו יכולים לגזול את אוצר חייו מאומה המתקימת כאלפים שנה? הנוצרים נוכחו לדעת לאחר זמן, שאי אפשר לעשות כדבר זה.

ונוראה מאלה היתה האינקביזיציה. שנאת העולם הנוצרי לא הצטמצה רק ליהודים אלא פשטה גם לנוצרים שאין דעתם כדעת הכומרים. פתגם הנוצרים היה: או חברותא או מיתותא, משמע או שהכופרים יאמינו באמונתנו או דינם למות. ולשם כך יסדו את האינקביזיציה. בכל מיני מיתות משונות ואיומות נהרגו הכופרים. האינקביזיציה היתה מכוונת נגד כל הכופרים, אבל ביחוד הרעה ליהודים. לעשרים ולמאות נהרגו אז על קדוש השם. האמונות התפלות הרעילו אז את לב הנוצרים. האינקביזיציה הכינה מטבח לאלפי אנשים בשם האהבה הנוצרית

הבאה לזכות את העולם במלכות שמים. בספרד התחילה האינקביזיציה לפעול ומשם פרשה את כנפיה השחורות על כל אירופה המערבית, חלק התבל שנחשב אז ליותר מתקדם. והתופת הזה התקיים עד שבא נפוליון ובטלו.

לא נוכל להסיח את דעתנו גם כן מנדידות היהודים. בזמן ההוא העיר עם ישראל על אמת כנויו — היהודי הנודד. כגרים נחשבו היהודים שישבו על ארץ לא להם בחסד הממשלה והאזרחים. בכל עת ובכל רגע הרשות בידי האחרונים לגרשם מעליהם. כל רוח שנשבה הפחידה את היהודים. הסבות להגרושים היו שונות: דתיות, מדיניות, כספיות, חברותיות. אם הצטרך מלך לכסף, גרש את היהודים והחרים את רכושם.

לא הייתי מצטדק אם לא הייתי נותן סקירה קטנה על חיי היהודים בזמן ההוא. היהודים היו מוכרחים לגור בחלקים מסוימים ומבדלים בעיר — הגטה. הגטה היה בקצה העיר. הממשלה לא שמה כל לב לנקיון שם. היהודים לא היו רשאים להראות בעיר אחרי שעה קבועה. היהודים היו מוכרחים לשאת על בגדיהם את אות הקלון לסמן אותם כבריאה משונה ומבדלה בתבל. במסחר לא שלחו את ידיהם, פשוט: כי לא נתנו להם. המסחר היחידי שהיה פתוח להם היה השפל והנבזה של הלואה בריבית. העמיסו עליהם מסים אין מספר. הלחץ היה נורא מכל עבר. ולפלא יחשבו בעינינו, איפוא, חייו ופעולותיו אז, חיי המשפחה היו נקיים. דברי ימי היהודים בין חומות הגטה מלאים אגדות נפלאות ומקסימות על חיי המשפחה ובית הכנסת.

המנוס היחידי ליהודי מכל הצרות והרדיפות היה בית־המדרש והישיבה, ושם הראה היהודי את כחותיו. החלק היותר חשוב ונכבד בספרות ובתרבות ישראל נוצר בזמן ההוא. התקופה ההיא היתה ברורה תקופה יהודית בלי כל השפעה זרה. העולם החיצוני לא היה יכול להשפיע על עם ישראל מפני שתהם עמוק הבדיל ביניהם. אחד יכול להשפיע על השני רק אם שניהם דרים יחד.

הרי לפניכם עם ישראל בזמן ימי הבינים — איך שחיה הוא ואיך שחיו אחרים ממנו. מצד האחד יש לנו שקיעת העולם בים של שטות והזיות, ומצד השני הננו רואים איך שישראל יצר בזמן ההוא את התקופה הכי חשובה בחייו. האנושיות מביטה אחור בבשת פנים לימים ההם, אבל השאלה היא, אם תרויח עכשו מדברי הימים ההם. היוכחו אנשים לדעת כי ישראל איננו פרסיט, כי איננו חיה טורפת? התשובה הנכונה יכלה רק העת לתת לנו. נקוה שהמענה יהי כן ולא לא.

י. נובגרודסקי

השפעת הגזירות והרדיפות בימי הבינים על חיי היהודים

אליהו גאלד

אי אפשר לנו להשתמט בתשובה שלילית „לא הן ולא שכרן" על צרותיהם של בני עמנו בימי הבינים. אין אנו פוסקין ואין אנו חותכין גזר דין על ההיסטוריה, אלא צריך להתחשב עמה. אי אפשר להכחיד את ההשפעה שהשפיעה על חיינו ועל ספרותנו הדתית הלילה הגלותי הארוך, שאנו קוראים אותו „ימי הבינים." אחרי חורבן בית שני בעוד שרשם החורבן לא נמה עוד ורבים היו עדי ראיה לשרפת בית המקדש, מרכז היהדות, אז הגזרות שנתכו על ראשיהם של בני ישראל מצד המנצח העירו התמרמרות גדולה בלבו של העם המנוצח ורגשות של מרד עצומים והיהודים יצאו חוצץ לשמר על קיומו המדיני. ואש גדולה תקפה בשדרות הנמוכות בעם בראותם כי ה' נתן לשרפה את בית מקדשם: „למה עשה ה' כדבר הזה?" היתה השאלה המטרידה אותם. היאוש הזה גבר עוד ביתר שאת אחרי אשר נכזבה תוחלתם בהבטחתו של אדרינוס קיסר לבנות את בית המקדש. ההכזבה בישועה נסית גרמה לידי התמרמרות גדולה בכל קצוי עולם היהודי נגד הרומאים עד שהתפרצה למרידה, להלחם על חרותם ועל עמידתם ברשות עצמם בכחם הם ולא ליחל לביאת המשיח בדרך נסי „רומם ויחל ולהשען על אבינו שבשמים. בר כוכבא הגבור העממי בימים ההם, הביע את הרגש של העם הזה בגלוי „זאינני נצרך בעזרת ה',

רק אל יהי בעזרת שנאי," כי אז עוד הכאב היה חדש עמהם „והיסורים לא היו עוד חביבים עליהם" ולא יכלו לקבל אותם באהבה. אבל לאט, לאט, לאט, הצטננה האש הגדולה של ההר הגעש. סוף, סוף מוכרחים היו לבוא לידי אותה ההבנה האיומה כי בכח ידיהם לא יועילו מאומה, ואז התחילה ממילא ומעצמה ההשקפה החדשה ההכרחית לקיום האומה, והיא שהעולם הזה אינו אלא פרוזדור לעולם הבא וכי היסורים באים לצרף את חטאתיהם ולמרק את העון וצריכים לקבל באהבה את גזר הדין. וההשקפה הזאת שהתחילה אחרי הריסת ביתר הלכה והתפתחה וגדלה עד למרום שיאה בימי הבינים. הרב המכריע של משוררי ימי הבינים מקבלים את היסורים באהבה ומחבבים עלינו את הצרות. הם אינם מתאוננים, אינם קוראים תגר על ה' כמשוררי ימי החשמונאים או בני דורם של רבי עקיבא, הקוראים: „עורה למה תישן ד'?" אלא מתפללים לפניו ומתחננים שלא יעשה כלה לשארית ישראל. וכך אמר הפיטן רבי דוד בן שמואל הלוי :

„מדת טובך וחסדך הגבר על צאן מרעיתך
נענינו לך, מחל, רבה סליחתנו במחילתך."

הוא יודע כי אי אפשר לקבול נגד ה' מפני רב החטא ועל כן הוא מבקש בשם הרחמים:

„שחרנוך בתחנה, הקשיבה אלהינו מלכנו
וקדושנו."

אותה הנטיה אנחנו רואים בספרות הדתית היום, אין קבלנה, רק חנינה, האשם הוא בנו, אנחנו חטאנו וכל היסורים הבאים עלינו בדין הם באים ומבקשים המה רק רחמים ותחנונים שיוציא עליהם את הדין ויתנהג עמהם „לפנים משורת הדין" ואם לא למעננו יסלח לנו בזכות אבות או למענו, בשביל שמו הגדול שמא יאמר הגויים . . . אולם אין רע בלי טוב ובמקום הצל שם גם האור, כי הצרות פעלו הרבה לחיזוק חבלי האהבה והאחדות בין היהודים הנפוצים בכל קצוי ארץ וזה הועיל הרבה לקיום האומה כי זה הוסיף אמץ לנודדים המעונים בראותם את היד הנטויה לעזרה הדדית. ונוסף זה גם הגיטו בכל אכזריותה, פריאותה ומשבתה גרמה לאחדות זו ולעשות את העם לחטיבה אחת בעולם, היא היתה לעם „קבוץ גליות בתוך גלות." צרות ימי הבינים המשותפות כמעט לכל העולם כולו למדו את עם ישראל להכיר את עצמם. הם ראו את הניוול והשחתת המדות של הגוים כבדו בלבם את עצמם והתגאו על כל העמים „בן המלך המקוסם לכלב" למד להביט בבוז על לוחציו והרגישו אז בלבם את המאמר „אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם." כי אף על פי שהיה מדוכה, נענה תחת סבלות זרים, אורו לא הועם ומדותיו הטובות לא נתקלקלו, וטהרת המשפחה עמדה על שיא גבוהה ולא רק שעם ישראל הכיר בזה אפילו הגויים. כל אלה המדות התרומיות של ישראל הפליאו והקסימו את לב שונאיו ומנדיו עד שרבים אז מן הטובים והישרים שבהם, התחילו להתגייר כמו בימי לורביק החסיד במאה התשיעית אחרי הספירה והכוזרים במאה השמינית, ועוד, יען כי הכירו והודו בכח המוסר הנעלה של העם המדוכה ומעז יצא מתוק, כי מקרים כאלו של הודאת טובי משנאינו במוסרינו חזקו ועודדו את רוחנו הנרפה תחת סבל הענוים והפורעניות ואז נתחזקה ההשקפה שיוצרה הראשון היה ישעיהו הנביא כי תעודת עם ישראל היא להיות אור לגוים, להורות לעמי עולם מוסר ודעת והיסורים אינם חשובים כלום לעומת תעודה נעלה זו ובהכרח היה שנשאי דגל המסיון הזה יביטו ממעלה על שנאיהם וזה הסב להם שיתרחקו מחקיו, ועוד גדר חדשה וסיג משמר חדש נוסף על כל הגדרים והסיגים שגדרו וסיגו מסביב לעם התנאים וחכמי התלמוד בכדי לשמר על גזעו. אולם אחרי תקופת ימי הבינים כשהאנמסיפציה התחילה מנסרת בעולם והגיטות נפתחו, ביחוד — בראשית המאה התשע עשרה, נפל רוח ישראל מאד. גאותו וגאונו עברו ולהפך — „הכלב המקוסם" אשר היה תמיד מרגיש את עצמו כאדם המעלה וכאשר הקסם עבר והכלב נהפך לבן אדם כמו שהיה התחיל להרגיש את עצמו ככלב . . . רוח עם ישראל נפל. התחילו לחקות את מעשי הגוים בכל. נעשה השם יהודי לעם ישראל גופו לסמל הבוז, שיש להתביש בו ומשוררי הדור ההוא התחילו לשיר: „היה יהודי באהליך ואדם בצאתך," כאלו היהודי אינו אדם והי בהם ההפך: הם, אומות העולם, קרויים אדם ולא האמה הישראלית . . . .

וככה נטתה היהדות מדרכה, הועם כבוד ישראל לא ראו רק בעיני הגויים אלא בעינינו אנו.

נקוה כי האוניברסיטה העברית אשר על הר הצופים בירושלים תשנה את המצב המעציב הזה.

אל המסיימים

השגחה מטלת עליכם תעודה גדולה וקשה. היו שוקדים עליה לקיימה.

חיינו באמריקה נתנוונו מרוקנים הם מתוכן ומשוללים מתכונה מובהקה. עניות רוח פשטה בכל. מנהגינו נופלים. הרחוב היהודי מתערטל משרטוטיו העצמיים. השכינה היהודית מסתלקת מהבית היהודי. היהדות משתכחת ונעזבת. היהודי באמריקה אינו חש ליהדות ואינו דואג לעתידה. בערות גסה ורעבון זהב חותרים חתירת הרס לקיומנו. אלה היהודים שבאו לכאן מהמקומות שכל חלק אויר בהם ספוג היה יהדות, שאון החיים החדשים בלבל עליהם את עולמם. השלוה ההדיוטית עכרה את נפשם. הם התרחקו מהחיים היהודים, שראו במולדתם הישנה. הם הזניחו את קדשיהם. הם נטשו את נפשם ונפש ילדיהם. האבות למדו וידעו את היהדות. עדיין מקננת המיה חרישית בתוך לבם ליהדות. ילדיהם שלא למדו כלום ולא ידעו את היהדות גם ניד קל של געגועים לדתם ולתורתם אין בלבם. הם הולכים ונושרים ממנו, כאבר שלא נדבק בגוף.

ואם הדור הצעיר באמריקה עוזב את היהדות מה סכוי לה להתקיים בעתיד?

ויש רק תקנה אחת למצב — בית הספר. חנוך עברי שלם ומתוקן יחזיר את הדור האובד לעמו. התורה, ידיעת היהדות היא סם חיים. בית הספר העברי יתקין מעמד אותן ובטוח ליהדות באמריקה. אבל בית הספר העברי באמריקה לא נשתכלל עדיין. הרבה בתי ספר יש לנו, המרביצים בערות והמגדילים את העזובה בחנוך. המורה העברי צריך להיות יוצר ובונה. הוא צריך לבנות את החנוך העברי. הוא צריך ליצור את היהודי בנפשו ההיולית של הילד היהודי. הוא צריך להיות מורד במציאות וביאוש. הוא צריך להיות חולם ולוחם. אל יסתיר מעיניו את ההר, אבל גם את המרחב, המשתרע מאחוריו, יראה. כך הוא המורה העברי המתרומם לגובה תעודתו, שאינו עושה את ההוראה פולחן לפרנסה.

וזוהי תעודתכם. היו שואפים אל המרחב. היו לוחמים בעקשנות, באמונה, את מלחמתו של החנוך העברי הבריא והשלם. אל תוותרו כל שהוא לבערות בין אם היא יאוש ובין אם היא צביעות פאטריוטית. המלחמה תהיה עזה וממושכה. אתם לא תהיו הראשונים ולא תהיו אחרונים במלחמה זו. ימים רבים יעבורו עד שיכיר היהודי את חובתו לילדיו ואת פשעיו ליהדות ולעתיד. אבל השלוים והשמחים בחלקם והנכנעים לא יבנו את החנוך העברי באמריקה. לא מורים פרופוסיונאלים דרושים לנו, אלא מורים בעלי רוח ובעלי נפש ובעלי הכרה. ויהא חלקכם עם האחרונים.

ד ר. פ נ ח ס ח ו ר ג י ן

פרחי גן העדן

(אגדה)

אברהם שוער

— ובעדן גן האלהים בין העצים הנפלאים רחפו כרובי־יה, אראלים, שרפים . . . כנפיהם הצחורות הזהירו לנגה קרניה היפות של השמש, המאירה שבעתים בגן האלהים. מלאכי השלום התהלכו בין השדרות כשכנפיהם הארוכות והלבנות והנוצצות ככסף טהור מזוקק מופשלות להם לאחוריהם, ואמרו שירות ותשבחות, הלולים והודאות—ונעימים היו השירים, ונשגבים ונעלים . . .

הגן היה מלא זהר וזך, נעם ויופי והוד קדש . . . הכל היה חי, הכל היה עליז . . . רק בקרן זוית אחת נסתרה ישבו לארץ אדם ואשתו נזופים, בודדים, גלמודים. רק תם השמש — והם יעזבו את גן עדנם וילכו להם.

היודעים הם לאן עליהם ללכת ולאן מועדות פניהם?

אינם יודעים. וידעים הם רק זאת כי שמה מחוץ לגן עדן יש ארץ מאפליה ועליהם לעבוד שם, לעבוד ולעבוד . . .

ונורא הדבר — לעבוד בשביל אכילה ולאכול בשביל עבודה! ואחרי כלות הכחות בעבודה בשביל אכילה ובאכילה בשביל עבודה יבוא המות. הוי, על מה שוא, אלהים בראת את האדם! —

— נשלחה נא את ידינו בעורנו פה — לחשה חוה — אל עץ החיים, נאכלנו, וחיינו לעולם! —

— הוי, אשה פתיה!—קרא האדם ויספוק את כפיו: — המעט לנו העמל, היגון והצער שנשא ונסבול במשך שנות חיינו הקצרים בארץ הנדחת ההיא, כי תאמרי להוסיף יגון על צרה עד בלתי קץ וסוף? חסד עשה האלהים עם כל חי בשומו צבא וקצב לחיים עלי אדמות . . .

היום רד, וליל גן עדן נפלא ירד לעולם. אלפי כוכבים של גונים שונים התעופפו וירדו ממרומים וינוחו על עצי הגן, על כל ענף, על כל סבך, ויהיו דומים לפרחי־אש בינות לעלים, לפירות — אור מרהיבים.

ולבנה גדולה של אור כחול כספי עלתה ועמדה לה באמצע השמים ממעל לגן ויתערב אורה באורם של הכוכבים וישפוך האור על פני כל. . . . אור נעים, אור נחמד, אור זרוע וממלא את כל הגן, את כל פנותיו, זויותיו ואין מקום פנוי ממנו !

וצפרי רן התעוררו . . ותפרץ השירה וירנו יחד כל הכוכבים ויצאו המלאכים במחול קדש, וירקדו הכרובים . . . והעצים מתעופפים, והפרחים מתנודדים והרוחות מתלחשות, מספרות זו לזו, והכל מלא שיר, והכל מלא שבח וסוד שיח של שרפי קדש . . .

אז יקום אדם ואשתו להפרד לעולמים מגן העדן, ויאמרו לקחת להם למזכרת ימי האור והשמחה איזה פרח שמוא. קמה חוה ואמרה: — גנתי, הוי, גנתי! מה תתן לי לזכור מכל חמודותי שהיו לי? — ויקם גם האדם ויאמר: — גני הטוב, מה אקח ממך לזכרון העונג והעדנים שרויתי בכל ימי שבתי בך? — הביט אדם כה וכה וירא והנה שושנה נפלאה מרהבת עין ביפיה ומחיה בריחה, עומדת וטובלת באור יקרות של ליל העדן, — שלח אדם את ידו לקטפה— ותחרד השושנה ותנע את בדיה, הוציאה חוח דוקר מבינות לעליה ותמאיר את ידו ויחרד האדם וילפת . . . ויסוג אחור.

ובאותה שעה גם חוה שלחה את ידה לקחת חאת החבצלות הלבנות אשר בגן. אולם אך נגעה ידה בה ותזדעזע החבצלת ותכמש ותהפך בידה לאבק דק פורח.

וצעקה של יאוש ועלבון התפרצה מפיותיהם של האדם ואשתו — ויחשכו אז רגע הכוכבים המאירים ותכבה הלבנה ותאסוף את אורה, ומלאכי רן נדמו כולם והפרחים חורו, והעצים הגבוהים שחו את ראשיהם ארצה וגם הנהר היוצא מן העדן עמד גם הוא.

וברגע העגום ההוא צלל קול נעים ועז כקול מיתר עוגב נפלא והקול יוצא מתחת לשרשים של עץ הדעת אשר בתוך הגן, והקול עונה ואומר: — קחני נא אדם, קחני! אני אהיה עמכם בצר; אני אשים טוב טעם בחייכם המרים, אתן להם, להחיים, מטרה וחפץ . . ." ורך היה הקול וחזק היה, עדין ואדיר כאחד . . . ומעודד היה הקול, ומאושש ומרחם . . . האדם ואשתו הלכו אחרי הקול

עז לשרשיו העמוקים והחזקים של עץ הדעת והמה רואים: פרח קטן אדמדם מתפרץ, מזדקר, שואף לעלות מן האדמה אליהם.

— מי אתה? — שאל האדם כשהוא מתבונן אל הפרח היפה הזה בלב סוער והומה — כי לא הרגיש בו ולא ראה את הפרח הזה בכל משך הימים, כל ימי מגורו בגן.

— „שאיפה" שמי! — ענה הפרח וקולו עז, חזק ונמרץ.

— וכי מה אתה חסר פה? — שאל האדם משתאה — התאמר לעזוב את עדן גן האלהים זה המלא כל יקר כל חן ויופי?

— מי לי פה ומה לי פה במקום שהכל יש מן המוכן, שהכל נתן ולא יחסר כל דבר בו? — אמר פרח השאיפה — פה לא אוכל השתגשג. פה צר לי המקום; לא כן שמה, במקום עמל, טרח, עבודה . . . מקום שאין דבר נתון כי אם לקוח. שם כר נרחב לי. שם, אך שם האדמה הפוריה והטובה לגידולי. אך שמה אני אגדל, אצמח, אשתגשג. אל הארץ ההוא תשאף נפשי.

— ברוכה תהי לנו שאיפה! — קרא האדם ויוציא בכח את הפרח מבינות לשרשיו של עץ הדעת.

— קחו נא עמכם גם אותי! — נשמע קול נעים מלא רחמים ותחנונים. ויפנו האדם ואשתו ויביטו למאחריהם והנה הם רואים: בין דליותיו הסבוכות והאחוזות זו בזו של עץ החיים, ניבט עליהם כחול חורור, נחמד ועדין ורך, ודק הוא כקרן אור שמש בקר, ומראהו נפלא, משמח כשחוק של אב אוהב, כחיוכה של אם מרחמת, ולא יכלו האדם ואשתו להתאפק עוד ויבכו מתוך שמחה, ותחררנה דמעות גיל מעיניהם, וקומתם הכפופה הזדקפה, ועיניהם החשוכות הוארו, ולבם הולך ומתרחב.

— מי אתה? — שאלוהו האדם ואשתו באהבה רבה.

— „תקוה" אנכי, „תקוה" שמי, וגם לי צר המקום בעדן גן האלהים! — ענה הפרח. — אין דורש לי פה, אין מבקש לי פה. עזובה ונשכחה אנכי במקום זה. קחוני נא עמכם! עמכם אהיה בצרה, עמכם — בטובה. והיה כאשר תחלשו מאד, תיעפו מרב עמל ותלאה אשר ימצא אתכם במקום ההוא, ובבוא יום כזה שגם אחותי הבכירה, שאיפה, לא תוכל להושיעכם עוד ומלואי יאוש תעמדו, אובדים ותועים, אז אוציא אני לכם את כל מתקי הטוב, את כל לחי ומחי ואטיף עליכם טל של תחיה וחזקתם ואמצתם, ואז תבוא שוב אחותי הבכירה, שאיפה, לעזרתכם, והארץ אשר קצתם בה תהפך לכם לעדן גן אלהים!"

מנוחמים ומרוחמים לקחו האדם ואשתו את שני פרחי גן־עדן אלו ומלאי שאיפה ומלאי תקוה יצאו קוממיות את העדן.

דרך החלון

מאת בנימין איצקוביץ

חצות ליל. כפת השמים היתה זרועה בכוכבים. רוח צחה קרירית נשבה באויר וסלסלה בשערותי. יושב אני בעגלה ומקשיב לרשרוש הקל של הענפים והעלים. לפני עיני חולפות תמונות מתמונות שונות. תמונות מהישיבה ששם למדתי זה רק אתמול, ותמונות מהעירה. אולם תמונה אחת שבכל רגע ורגע מופיעה לנגד עיני ונוסכת רוח חיים בקרבי, היא תמונת אמי. זה כבר חצי שנה שלמה שלא ראיתי את פניה הנוגים ומלאי־חן. מיום שעזבתי את עירתי ט. ללכת לישיבה לא היה רגע אחד שתמונת אמי סרה מנגד עיני.

ילד רך בשנים הייתי אז, רק השנת העשר לימי חיי, וכבר טעמתי טעם גלות מביתי, וביחוד מאמי.

—לך לשלום, בנימין — אמרה לי אמי בשעה שישבתי על העגלה וחבקתי את צוארה. — לך . . . לא יכלה לגמור. ים של דמעות פרץ מתוך עיניה, ודמעה אחת קלה נפלה על לחיי. הרגשתי איזה חם גדול פורץ מפני וצמרמורת עוברת בכל גופי. מיד התחלתי גם אני לבכות ודמעותי בדמעותיה נתמזגו. העגלה נעתקה ממקומה. מביט אני לאחורי ורואה אנכי את אמי עומדת על אותו המקום כשזרעותיה פתוחות, ושפתותיה נעות . . . . נעות . . . . אך כעבור שעה קלה, פני אמי כבר נעלמו מעיני, אותן העינים הצוחקות, ואותם הפנים הצנועים חלפו עברו, ויחד עמם כאילו לקחו ממני את עליצות ילדותי.

באים חיים של בגרות ובחרות. כל חברי הרגשתי בלבבי כי עתיד אני להסתגל לחיים אחרים. חיי הילדות כבר אינם, ותחתם ורעי היקרים כבר אינם והולך אני לבקש רעים אחרים בעולם הגדול לפני.

רשת הרהורי פתאום נתקה. העגלה שעברה מקודם על דרך־חול עלתה על המרצפת והגלגלים התחילו להשתקשק. יושב אני ומתנועע לכאן ולכאן. ובין רגע עיני נשאות למעלה ורואה הנני את פני הלבנה היפים והמלאים. יש אשר עב קל יתגנב בלאט ויכסה את פני הלבנה אולם כעבור שעה קלה הלבנה יוצאת ונראית שוב.

שוב עולים על זכרוני שרטוטים קלים של העבר שלי בעירה ק. יושב אני בישיבה על הספסל ובינתים מסלסל אנכי בגרוני איזה נגון הידוע בין בני הישיבה . . . פתאום תמונת אמי עולה נגד עיני בלוית העירה עם שדותיה הרחבים ויערותיה העבותים, פוסק אני מלמודי ומתחיל להרהר ולהרהר . . . . שני שבועות כבר עברו מיום בואי אל העירה ומכתב לא קבלתי עדין מאמא, אפשר שקרה איזה דבר ולי לא ידוע! לא יכולתי להשקיט את לבבי הסוער מגעגועים, סגרתי את הגמרא ויצאתי מאת הישיבה. הרגשתי אחדים הפסיקוני בדרכי אולם לא נעניתי להם, ובפסיעות גסות הלכתי אל דירתי.

בשעה שנכנסתי לתוך חדרי מצאתי מכתב מקופל על השלחן, ומתוך שמחה דמעות התחילו נושרות מעיני. לקחתי את המכתב ועליתי אל עלית הבית ושם השתטחתי במלא־קומתי על הקש והתחלתי לקרא. כמדומה לי שלא היתה שעת־עונג בחיי כמו אותה שעה.

שכבתי שמה כשעה קלה, אולם אותה שעה הכילה בתוכה את כל החיים הילדותיים שלי. נזכרתי בעירה, באמי, באחי, ברעי, ברבי, בחדר, בבית המדרש הישן, בבית הכנסת השרוף שהיה מלא שדים ורוחות, לפי דברת ילדי העירה. על כל מאורע ומאורע שהייתי נזכר הייתי בוכה בדמעות שליש. אולם מה שמח הייתי על דמעותי שנתכו מעיני הלחות. כל מלה ומלה במכתב הזכירה לי איזה מאורע נעים, והמאורע הזה גרר אחריו עוד הרבה מאורעות מעודדי־לב. כשגמרתי לקרא את המכתב הרגשתי איזה עצלות גופנית ועיפות רוח. געגועים שונים חדרו ללבבי וביחוד געגועי בית. הגעגועים האלה משכו את לבבי כמו אבן שואבת ולא יכולתי להבליג על הרגשות האלה . . . . .

השעה השלישית בלילה כבר הגיעה. הרוח הקל שנשב עד הנה התחזק והתחיל לקרר את כל שרירי בשרי. אותו זמן היה זמן הקציר. קני הדגן והחטים התנועעו לכל צד ועבר. האויר היה מלא רוך ונעימות. הסוסים מתנהלים לאט, לאט, בכבדות, ומרימים ברגליהם גלי חול, והרוח מפזר אותם לכל ארבע רוחות העולם. הלבנה עדין שטה בעמקי התכלת ומאירה את כל הדרך באורה המסתורי. אין אף ענן אחד נראה בשמים עכשיו. מימין נראית רצועת־מים בהירה, והרוח בולל את המים ובולל . . . מרחוק נראה כבר קצה בית המסגד של ט. בולט מתוך אפלולית הלילה . . . התחלתי לשאוף רוח בנשימות גדולות. אבן מעיקה הוסרה מעל לבבי, עוד מעט והנני בעירתי ט.

כבר נכנסנו בעירתינו. הבית הראשון שעברנו זה טחנת־המים. המים שוטפים ברעש המפריע את שקט המקום. מימין מתנשא הר גדול כלו עטוף בדשא, ועליו צומחים שיחים. הרוח מנשב בעלים ומשמיע המיה קלה. והמית העלים מתמזגת ביחד עם רעש המים וביחד הולמים ומוחצים את חלל השדה. עברנו את ההר ובתים אחדים כבר נראו משני צדנו. הכל היה שלו ושקט. אצל הבתים מתנשאים אלונים גבוהים. הענפים מזדעזעים ועלים ירוקים נושרים על העגלה. אחרי רגעים אחדים נתיצבה העגלה על יד בית אחד. זה היה בית בעל העגלה. כולנו ירדנו מעל העגלה. עזרתי על ידו להכנים את כל הטעון בעגלה לתוך ביתו, (זה היה שכר הנסיעה שלי), ואחרי זמן מה נפרדתי מאתו וכוננתי את צעדי אל ביתי.

הרחוב שקט ושומם מאדם. תריסי הבתים סגורים. כל העולם ישן. צועד אני על המרצפת והד צעדי נשמע לאורך הרחוב ולרחבו. פתאום נראה כלב נע ונד ומחטט באפו באשפה, ומבקש דבר מה לאכול. פוחד אני בלבבי מהכלב ההוא, אולם הלז עובר עלי בהיסח הדעת. עליתי על הגשר העובר באמצע הרחוב. הגשר הזה עורר בלבי זכרונות ילדות. תחת הגשר הזה, היו אומרים, גרים שדים, ובכל לילה ולילה יוצאים מתוך מאורותיהם ועומדים על הגשר ומחכים לאיש שיעבור עליו ויוכלו לגנוב אותו. בצעדים פוחדים ירדתי מעל הגשר, והנני שוב ברחוב.

מרחוק הכרתי את הבית ששם גרה אמי. הבית הזה היה חדש ושונה היה מכל הבתים שבשורה. גגו היה מכוסה כלו קש ועל ראש הגג היתה עומדת טחנת־רוח קטנה של מעשה ידי, והכנפים הסתובבו על ידי הרוח.

נגשתי אל הדלת בברכים כושלות, לבי נקף מתוך שמחה. חשתי שחוק קל עובר על שפתותי הצרובות. בידים רועדות התחלתי לדפוק עליה. שקט הכל מסביב. רק הדשאים מסביב לבית מתלחשים בדומיה. קול דפיקותי התכופות נשמע בחלל האויר, אולם איש לא ענה. התחלתי לדפוק בחזקה ושוב הכל היה שקט כמקודם.

רטט קל עבר בכל עצמותי. החלטתי לגשת אל החלון של חדר אמי ולעורר אותה משנתה. נגשתי בצעדים אטיים ועיני נמלאו דמעות. באצבעותי התחלתי לדפוק על זגוגית החלון. אמי נתעוררה מתרדמתה, כלה רועדת מפחד פתאום. היא ראתה את ראשי אצבעותי מתנשאים בכבדות על הזגוגית. מיד ירדה מעל מטתה ופתחה את החלון. אין מלים בפי לצייר אותו המחזה הנהדר. זו היתה הפעם הראשונה שהרגשתי את אהבתי החזקה לאמא. אמי כפפה את ראשה דרך החלון וחבקה אותי בין זרועותיה הרועדות מרב שמחה. שנינו התחלנו לבכות, ולא יכולנו להוציא הגה מפינו.

הרוח מטלטל את שערותיה, ומצליף את פני בהן. מסביב השלך הס. רק מדי פעם בפעם לחשי הדשאים מפריעים בעד הדממה, ועל גג הבית טחנת־הרוח מסתובבת, מסתובבת . . . .

מבין סבכי היער

מאת איסר זליגס

כמה שאפתי להיות ביו המאושרים הנהנים מכל תענוגי הכפר, והנה כל חלומותי ושאיפותי הולכים ומתגשמים. אני שוכב ביער, מתפרקד בצל האילנות הקריר, על מצע־הדשא הירק והנעים, עוצם את עיני, מהרהר, וחולם. מסביב שוררת דממית מות. תנומה מתוקה מסוכה על כל מרחבי הירק הרענן. היער עטוף גלימה ירוקה, והאויר ספוג ריח קרקע ואילנות. רוח צח ונעים נושב. הפרחים מנטפים ריחות מבושמים. אושה קלה בעלי העצים הגבוהים נשמעת. העצים מרכינים את ראשיהם זה לזה כמתלחשים. מזמן לזמן ישמע קרקור הצפרדע בנחל, וצפצופי הצפרים המעופפות במרום שחקים. בקצה היער מתנוצץ נחל שוטף, כחוט־משי דק, מתפתל בין סבכי החורשה. פתאם קופצת ארנבת ומקמטת את את פניה.

הרוח נושאת אבקת־נצנים מענף לענף וממלאת כל חריץ וכל סדק. זהר קסמים עוטה את היער. על גבי הסנסנים זוחלת תולעת ירוקה, זוחלת וזוחלת עיפה ממרגע. לפרקים היא זוקפת את קומתה ומפשפשת באויר, מחפשת משען לגופה העיף. מראה כחוט־דק וקצר המתפתל בין סעיפי העצים.

שעת בין השמשות הגיעה. החמה שוקעת ומציתה מדורה גדולה ואדומה בשפולי הרקיע. העומק הולך ומתכסה באפלולית כהה. שמים מצננים נמתחו אחר יום תמים של שרב וחום. הערב פורש את כנפו האפורה ולוטה את כל התבל תחתיו. הרועים מעיזים את עדריהם. בכל נתיבה צרה מופיעות עגלות האכרים טעונות שחת ההולכות לאטן, והילדים העליזים מתגוללים ומשתובבים על הערמות. נפשי מתמלאת רגשי חדוה והודיה לריח השרשים ולאד השמן העולה מן הארנים שיש בו מריחו של לשד־עצמות. רק בתוך היער מלפפת אותי מנוחה ושקט, ונפשי מתישבת ומתמלאת אומץ.

מאחורי רובץ כלבי, ופתאם קם, מתנער בכל גופו הארוך והצר, מצלצל בפעמון שעל צוארו, מפהק ומגהק ומקשקש בזנבו, וחוטף או מגרש את הזבובים העוקצים את בשרו. לפרקים הוא זוקף את חוטמו, נושם באויר ורגליו רועדות. פיו פעור ולשונו הארוכה רועדת, מתנועעת ומשתרבבת הנה והנה.

במרחק גועש הים הסוער ונראה כרצועת ארגמן העונד יחד את ירק היער ותכלת הרקיע. הים עולה ויורד כאלו יצא במחול משונה והגלים נראים בדמות אנשים, תוססים ורותחים, עולים ומתדקפים, מתעקליב ומתפתלים כברג; משקיפים על פני תבל ואחרי כן שוב יורדים בנבכי התהום.

עִם צְלִילֵי הַפַּעֲמוֹן

מֵאֵת

א. נ. פֶּרֶלְבֶּרְג

שׂוֹנֵא אָנֹכִי פַּעֲמוֹנֵי נְחשֶׁת,
אֵין נַחַת בִּשְׁאוֹנָם וַהֲמוֹנָם ;
תַּ״ק עַל תַּ״ק פַּרְסָה הֵם נוֹסְכִים עַצֶּבֶת
וּמָלֵא הָאֲוִיר יְגוֹנָם.

* * *

פַּעַם עָיַפְתִּי מִשֶּׁמֶשׁ יוֹם תָּמִים,
חִכִּיתִי לִמְנוּחַת עַרְבַּיִם,
אָז יָשִׁיר הַמִּגְדָּל בִּלְשׁוֹנוֹ־נְחשֶׁת, —
נִזְכַּרְתִּי בִּימֵי הַבֵּינַיִם.

„דִּים, דָּם!״... וּבְדִמְיוֹנִי הַזְּמָן לִי אָז קָפַץ
דּוֹרוֹת לְאָחוֹר אֲחָדִים.
רָאִיתִי הַשּׁוֹמְרִים אֶת חוֹמַת הַגֵּיטוֹ
כִּי תִסְגֹּר עַל עַם הָעֲבָדִים...

„דִּים, דָּם!״ הִנֵּה עֶרֶב... בֵּין זְאֵב לְבֵין כֶּלֶב
כַּל הַכֵּר יַכִּירוּ הַשּׁוֹמְרִים,
אַךְ יְגֹּר הַיְּהוּדִי הַמְאַחֵר אֶל כִּלְאוֹ
וְיוּבַל אֶל מִשְׁפַּט הַכּוֹמְרִים...

—„דֹּם נָא, הַשֶּׁמֶשׁ! אַל תָּבֹא, אַל תָּבֹא!״
קָרָאתִי, כִּי אָמְנָם חָשַׁבְתִּי:
מִחוּץ תְּחוּם הַגֵּיטוֹ בִּסְפָרַד נִמְצֵאתִי
וְרֹאשִׁי לַכֹּמֶר חַיַּבְתִּי.

—„דֹּם נָא, הַשֶּׁמֶשׁ!״... אַךְ צִלְצֵל הַפַּעֲמוֹן,
הֶחֱרִישׁוּ הַצְּלִילִים הַנְּחֻשִׁים
אֶת רַחֲשֵׁי נַפְשִׁי. תְּפִלָּתִי קִצַּרְתִּי,
עָצַרְתִּי בְּדִבְרֵי הַכְּבוּשִׁים...

* * *

פַּעַם בָּכִיתִי בַּלַּיְלָה רַב בְּכִי.
בַּחֲלוֹמִי: צְלִילִים מַבְהִילִים...
תַּהֲלוּכָה בְּעִירִי... חֻפָּה עִם צְלָמִים...
יְהוּדִי הַקּוֹרֵא תְהִלִּים...

מַה עִנְיַן הַיְּהוּדִי אֵצֶל הַצְּלָמִים?
וּמָה הֵם הַקּוֹלוֹת שֶׁל תְּרוּעָה?
„חֲתוּנָה שְׁחוֹרָה״ זוּ הָיְתָה בְּעִירִי,
הַכַּלָּה לִי הָיְתָה יְדוּעָה.

זוּ הַמְשׁוּמֶּדֶת בַּת אַחַד־הַגְּבִירִים,
יְחִידָה, עֲדִינָה וִיקָרָה.
לֹא עָצְרָה בְּכֹחָהּ הָאֵב הַצַּדֶּקֶת,
חָלְתָה מְעַט וְנִפְטָרָה.

אָבִיהָ הַשַּׁכּוּל — אַף הוּא צַדִּיק תָּמִים,
אַךְ בָּא יוֹם הַחֻפָּה הַשְּׁחוֹרָה
וְעָצַר עוֹד כֹּחַ לִרְאוֹתָהּ מֵרָחוֹק
וּלְפַלֵּל מִנֶּפֶשׁ טְהוֹרָה...

הוּא יָרַד מִנְּכָסָיו, גַּם יָרַד מִכְּבוֹדוֹ,
אַךְ לֹא מֵאֱמוּנָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה...
עוֹד עָמַד בִּתְפִלּוֹת וּבְצוֹמוֹת רֹב יָמִים
לְתַקֵּן אֶת נֶפֶשׁ הַפּוֹשְׁעָה...

כָּל אֵלֶּה הַתְּמוּנוֹת רָאִיתִי בִּנְעוּרַי —
שְׁחוֹרוֹת, מַבְהִילוֹת, אַךְ בְּרוּרוֹת...
וּבָא בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת עִם צְלִילֵי הַפַּעֲמוֹן
וְעִרְבֵּב וְטִשְׁטֵשׁ הַצּוּרוֹת.

מִקְּצֵה תַּ״ק פַּרְסָאוֹת, מִמִּנְזָר שֶׁל „גּוֹיִים״
הִגִּיעָה לְאָזְנַי נְהִימָה,
וָאֶבְכֶּה בִּשְׁנָתִי, אָנֹכִי הַיְּהוּדִי,
וָאִיקַץ מִקֹּצֶר נְשִׁימָה...

* * *

—„תְּחִי הַמַּהְפֵּכָה! וַתְּחִי, וּכְרֶגַע
הָפַךְ שָׁם בֹּקֶר לְעָרֶב.
פַּטִּישׁ שֶׁל פּוֹעֵל וְאִתּוֹ שֶׁל אִכָּר
הָפְכוּ חֲנִית וְחָרֶב...

צִיל צְלִיל, צִיל צְלִיל—לֵיל „פַּסְחָא״ הִתְחַדֵּשׁ!
נִפְתָּחִים כָּל עִמְקֵי הַשַּׁחַת,
גֹּחִים רֹב שֵׁדִים בִּדְמֻיּוֹת שֶׁל צְלָבִים
וּמַרְאָם כְּאֵשׁ מִתְלַקַּחַת...

וּתְמוּנָה לְפָנַי: הַצְּלָבִים מִתְלַקְּטִים
אֶחָד אֶל אֶחָד — רְבָבוֹת.
בֵּין חוֹמוֹת הַגִּיתּוֹת בַּסַּף הַמָּה עוֹבְרִים
עִם אִשָּׁם הַשְּׁחוֹרָה בַּלְּבָבוֹת...

עָבַר אַךְ רֶגַע, כָּל אֶחָד עַל שִׁכְמוֹ
נוֹשֵׂא לוֹ קֻפָּה שֶׁל פְּגָרִים.
הָהּ, כַּמָּה אֻמְלַלְתִּי! כִּי עָבְרוּ בְּעַמִּי
וְגִדְּעוּ מִמֶּנּוּ אֵבָרִים...

הֵם נָעִים וְנוֹשְׂאִים עַל שִׁכְמָם מְמֻתִים
אֶת אֶחָיו שֶׁל אוֹתוֹ „בֶּן אָדָם״...
„הוּא״ יוֹצֵא לִקְרָאתָם וּפוֹרֵשׂ אֶת כַּפָּיו,
וְהַ׳גַּל סְבִיב רֹאשׁוֹ — מְאָדָּם...

* * *

בְּקֶרֶמְל שֶׁל מוֹסְקְבָה שָׁם — „מֶלֶךְ־פַּעֲמוֹן״,
סְבִיבוֹ — נְזִירִים קוֹזְקִים.
אֶת לַחֲשׁוֹ מֵעֵבֶר לְיַמִּים אַקְשִׁיבָה
וּמוֹסְדוֹת עוֹלָמִי נְמַקִּים...

צִיל צְלִיל, צִיל צְלִיל! הֲתִשְׁמַע, הַיְּהוּדִי?
זוֹ — שִׂיחַת „צַרְקְוָאוֹת״ וּצְלָמִים!
זֶה גִּלְגּוּל שֶׁל נִגּוּן יְמֵי הַבֵּינַיִם,
צוֹעֲקִים צְלָמִים; הַב דָּמִים!

* * *

בְּקֶרֶמְל שֶׁל מוֹסְקְבָה שָׁם — מֶלֶךְ פַּעֲמוֹן,
וְהִנֵּה עַל „חֹפֶשׁ״ יַכְרִיזֶה.
הִכְרִיז — וַיְהִי! בֶּן־לֵילוֹת בַּלָּהוֹת!
חֹפֶשׁ לְרֶצַח, לְבִזָּה!

הַ„גִּלְגּוּל״ יִנּוֹעַ! הַנִּגּוּן שֶׁל מוֹסְקְבָה
כְּבָר אָתָא עַד פּוֹלִין הַמְּדִינָה.
גַּם זוֹ אֶרֶץ שׁוֹקְטָה — צְלִילֶיהָ שְׁטָפוּנִי,
אֶת צְלִילֵי וְחֶשְׁתָּהּ אַאֲזִינָה.

דִּים דָּם, דִּים דָּם! יוֹם שִׁחְרוּר הַ„שְּׁלַחְטִים"*!
הֲתָבִין, יְהוּדִי, זוּ שִׁירָה?
לֵךְ בְּרַח, אִם תּוּכָלָה! הִתְקַדֵּשׁ יוֹם טֵבֵת
בַּ„קוֹסְצְיוֹלֶם"** שֶׁל וַרְשָׁה הַמַּעְטִירָה.

אַלְפֵי פַּעֲמוֹנִים זֶה צוֹחֲקִים צְחוֹקָם
וְשׁוֹלְחִים לְשׁוֹנוֹת אֲדֻמִּים.
וְנִלְווֹת עֲלֵיהֶם מַקְהֵלוֹת הַ„קְסִיוֹנְזִים",***
יְרִיּוֹת וְקִשְׁקוּשׁ קַרְדּוּמִים!

וְהֵד מִשָּׁם יוֹצֵא וּמְנַסֵּר בָּעוֹלָם,
עַל חֹפֶשׁ הַפָּנִים יוֹכִיחַ
הָהּ, רֵעִי, אַל אֵמוֹן בְּשׁוֹפַר נְחֹשֶׁה,
אֵין זֹאת כִּי כְזָבִים יָפִיחַ!

* * *

שׂוֹנֵא אָנֹכִי פַּעֲמוֹנֵי נְחֹשֶׁת,
אֵין נַחַת בִּשְׁאוֹנָם וַהֲמוֹנָם;
תַּ"ק עַל תַּ"ק פַּרְסָה הֵם נוֹסְכִים עַצֶּבֶת
וּמָלֵא הָאֲוִיר יְגוֹנָם.

* הפולנים
** בתי התפלה
*** הכהנים

חזון ליל

מאת א. שורצמן

בלילה ההוא, ושנתי נדדה מעיני. ואקום בחצות ליל ואלבש את בגדי ואצא החוצה. הלבנה המלאה האירה את הרחובות השוממים מאדם, ואורה החור נשקף בנהר העובר שם מתחת להר, וישנהו את פנהו למתכת כסף גדולה אחת. הגלים הקטנים הקימו שאון מתפוצצים באבנים על גדות הנהר, והשאון הזה יחד עם שאון מפל המים הנופלים משורה של אבנים באמצע הזרם שם הלאה חוץ מן העירה התיחדו למלודיה אחת נפלאה. מלמעלה התפרשה כפת השמים הכחולים, הזרועים פה וכה בכוכבים בהירים וכהים, גדולים וקטנים. הלבנה סבובה בעננים אחרים קטנים ומכספים, עברה לפני חילה הגדול והעצום ושפכה את אורה החור על העירה הקטנה הנמצאה מלמטה. והאור הזה נתן פנים חדשות לכל דבר וצורות דמיוניות לכל סביבו. היער שם על ההר מעבר לנהר התנשא כחומה שחורה על אפק השמים, ובלבי נתעוררו הרהורים שונים על מה שנעשה עכשו בקרבו תחת צל האלונים הגבוהים והחזקים. ולי נראה ששומע אני מעבר לנהר מעין קול חלש קורא לעזרה, ונדמה שרואה אני כצללים של בני אדם מופיעים מבין העצים ובידם איזה משא. הם נגשים אל שפת הנהר, משליכים אותו לתוך המים ונעלמים שוב מן העין. שאון המים הרגוזים מפריע לרגע את הדומיה ושוב דומם הכל. הה! הזדעזעתי פתאם, מה זה? כלום חולם אנכי? ואני משמשתי את עיני להוכח אם רק חלום זה או ממשית. כרגע קטן עמדתי על מקומי במצב זה של הזיה. אחר כך נשאתי את פעמי ואלך לאט לאט. לאן הלכתי? את זאת לא ידעתי בעצמי, אך הרגשתי כי איזה כח נעלם דוחף אותי, וכקול שמעתי מדבר, האומר: „לך ואל תעמוד!"

אינני יודע כמה זמן הלכתי במצב זה, אך זוכר אני כמו מתוך חלום שרצו לקראתי השדות המלאים תנובה ואיך שנעלם מעיני הבית האחרון של עירתי. כשנתעוררתי מחצי תרדמה זו, מצאתי את עצמי במקום עזוב מאדם. סבבוני רק השדות השוממים, ואת דומית הליל הפריע רק קול קשקוש הגלים מן הנהר העובר בקרוב. אנכי נמצאתי על יד בית הקברות. דומם היה הכל שם. הלבנה האירה את הקברים העתיקים, שנשוו כמעט עם האדמה, ואת האבנים השקועות עד חצין עם אותיות שכמעט נמחו מעליהן. הכל היה נח מנוחות עולמים. רוח הלילה החרישית הניעה את העשב על הקברים והקימה קול שאון חלש מאוד. ונדמה כי זאת נעות שפתי הרפאים, אשר בליל נשמותיהם מעופפות ממעל לקבריהם ונודדות בעולם הרחב עד אשמרת הבקר לדעת מה ירחש.

הכל ישן ורק צפור אחת שרה את שירתה. ובדמית הליל נשמעים למרחוק האקורדים של הזמירה, ונדמה כי הצפור הזאת היא מבשרת בשורה לישיני עולם, בשורה מן עולם החיים כי עברו חלפו ימות היסורים ומשיח בן דוד הולך ובא, אשר יעירם משנתם וישיבם אל החיים. אך דוממים הרפאים ובשתיקתם זאת כאלו מראים הם את מאסם בעולם הזה של ה„חיים" עם כל צרותיו ודאגותיו, כי מה לו ולהם שירגיזם ממנוחתם, עד אשר יבוא יום . . . .

עיף ויגע נפלתי על העשב ואנוח, חציי יושב וחציי מסובה, ואתבונן מסביב. לאט לאט התנוממתי ועוד מעט ואישן לולי הגיע לאזני קול אנחה עמוקה היוצאה מן הלב. נבהל עד נפש קפצתי על רגלי ואבטי מסביבי. הכל היה שומם כבתחלה ואיש לא היה מסביב. אך מה זה? האבן הכבדה על הקבר ישר לצדי הזדעזעה ממקומה לאט ומן הקבר גרחה, התיצבה תבנית איש זקן. חבילות התכריכים כבר בלו על עצמותיו שהצהיבן מן הזמן.

בהמיה הקורעת לב נשא אל השמים הזרועים כוכבים את זרועות ידיו הצהובות עם צפרנים חדים וארוכים, ובקול עבה, כאלו מתוך האדמה, נשמעו מפיו איזו מלים לא יכלתי להבין. המלים יצאו מגרונו במהירות יותר ויותר, קול הולך, הולך וגובר ובהירות נשמעו מפיו הדברים: „אהה ד', עד מתי? עד מתי בניך בגולה וכבודך מחולל. רחם על עמך ושוב מחרונך, כי לא תשכבנה במנוחה עצמותיו עד אשר ינקם דמם . . ." שוב נשא

האיש את ידיו השמימה. לתפלתו ענה חרש רק קול של שבירת הענפים על העצים, כאלו שבר היער את ידיו בחמלתו הרבה ובצערו הגדול, ודומם התלחשו העצים, קול פרוק עצמות, והאבן הכבדה שבה למקומה על הקבר שנחתם. תוהה ומשתומם עמדתי על מקומי, נבהל ונפחד עד נפש, ועוד שאני אובד עצות: מאין היתה זאת, והנה גוף אחר קם מן האדמה ומן השפתים הנעות נשמעו המלים: „עד מתי ד', עד מתי ימשך? כי אין לי מנוחה בקברי בזכורני עוד תמונות העבר קול תרועת שופר אנכי שומע, קול תרועת מלחמה, וקול תרועת עם עולה באזנו. קול המון חוגג, קול צבאות האויב שנצח . . . . ביתך באש ובניך גולים.? ואחר כך . . . . קול עשן של בשר עולה באפי, קול זמירות נשמע, אלה הם הנשרפים לשמך. ד', אוי אהה אלהים, עד מתי לא יקומו הקנאים לשמך! המונים המונים אני רואה עוברים לפני. ביניהם אנשים ונשים, זקנים וטף, לאט לאט יתהלכו, שחויים שבעתים תחת סבל היגון והצער. אלה הם גולי ספרד, מקדישי שמך, יה . . . . קול המולה אנכי שומע ברחובות, קול זכוכית מפוצצה והמון חוגג, קול הרוס דלתות וקריאות לעזרה. חג לעם בארץ. וקול קורא לעזרה חודר את האויר, קול שובר את הלב. אלה הם בניך ד', להם קראת עם סגולה . . . .

„קול צחנה של עש עולה בחטמי, קול ילדים בוכים ישמע וקול אם מוכיחה. אלה הם משכנותיך יעקב, וצל של בן אדם עובר נגד עיני, פנים חורים ועינים מלאות פחד ופתוחות לרוחה. בעל גב שחוח ורגלים מועדות. יהודי ה„גדול“ הוא, עבד מיום הולדו, עבד עד יום מותו. בכל מקום שיבוא ימשוך אחריו את כבלי עבדותו. ובכל מקום ששם יראה את זיו פניו ישבע בזיון. אך שותק דומם ורק אחת תניענה שפתיו: „בשביל כך נוצרת ישראל?“ ומה יתרון לו לבן אדם זה עלינו, כי אותנו בשם רפאים יכנה, אם הוא בעצמו נשמתו מתה בקרבו ועליה לחם אונים יאכל? . . . . עד מתי למתים יחשבו, ובעודם בין החיים? . . . .“

היער נאנח דומם והעשבים התלחשו ביניהם. ושנית נחתמה האדמה על אסירה — בפעם השלישית פצתה האדמה את פיה ומת שלישי, עוד יותר נורא וגבוה מקודמיו התנשא מפי הקבר. התכריכים עליו בלו לגמרי, ועצמותיו המגולות התלבנו תחת אור הירח החור. בפעם השלישית נשאו הידים מעלה, וקול אדיר, כהמית דוב שכול, הרעיד את האויר. עוד תחנון אחד מעולם המתים הגיע לאזני. הלך וגבור הלך הקול עד שלסוף מלא כמעט את כל חלל בית הקברות העתיק. חמלה רבה ואהבה אין סוף נשמעו מתוך הקול הזה הרועד מדמעות. העצמות בפנים נעו במקום שם תמצאנה השפתים אצל בני חיים, ומלים נמלטו מתוך הגרון: „בית עולם גדול אני רואה, גדול ורחב כמלוא תבל, ובו רפאים אין מספר. בהם צעירים וזקנים, נשים וטף. אך לא כמונו כמוהם, כי הם הולכים ונעים, אוכלים ומדברים. הרפאים האלה הם רפאים חיים, חיים מן החוץ, אך מתים בנשמתם, כי כבה בהם הנצוץ האלהי. בחשכת הגלות תחת עול הצרות נכשלו אלה, ותרדמת עולם ינומו, ויחכו לגואל. אנחנו מתים באשר אנחנו מתים, וזמן יש לנו די ופנאי לחכות. אך עם שלם, עם מת, האף לו יש עוד תקוה? בבתים צרים ואפלים, מקום לאחץ ודחק, שם יגורו. בני שלשים יזקנו ובני ארבעים ירדו שאולה. כתולעת רמה היה ישראל, מילדותו ועד שיבתו עיף ויגע, ואפס אונים במלחמת החיים, ובלבו לא עוד תתלקח אש קדוש, כי כבתה בזרם היגון, בים הדמעות. וכמה שיסבול וכמה בזיון שישבע, הכל ישא שחוי ראש, שומם ואבל עם פנים קפצו פארור, ורק אחת ידע, כי על זאת נוצר יהודי . . . . בקעה מלאה עצמות יבשות אני רואה, וכמספר העצמות כך מספר בניך ד'. ולעולם לא ישוב בהן רוח החיים עוד, עדי ככה תתפרקנה העצמות, עדי תדרוך עליהן רגל העובר. כן גורל בניך, כי אין רוח החיים עוד בקרבם וחיים ירדו שאולה. אך יבוא יום והשופר של הגואל ישמע מסוף העולם ועד קצהו, וקול השופר הזה יעיר את ישיני העפר. אז נשוב אליך. על השדות וההרים ישמע כמקדם קול זמירת אכר חורש, וזמירת הזורע שנית תשמע על תלמי שדי.“ — אור של תקוה האיר את פני המת ואמונה עמוקה נשמעה בדבריו האחרונים — ויעלם.

פאות מזרח התחילו להתחוור. רוח רוית טל נשבה מן הנהר ומן הכפר הקרוב נשמע קול קריאת התרנגול. לאט, לאט, בצעדים קטנים ושחוי ראש שבתי בדרך המובילה לעירתי, והדברים שראיתי בלילה ההוא לא סרו מנגד עיני.

דברים אחדים מאת המסיימים

בלבות דופקים ורועדים מגיל, בלבות מלאים געגועים על הימים שעברו, בלבות מלאים תקוה ומרץ לעתיד, אנו עומדים עכשיו לפני היום הגדול הזה. והרבה יש לדבר, הרבה יש לנו לספר . . . אך גדולה השמחה בשעה זו מלהביעה בצירופי מלים מכניות. ואנחנו נביט בעינים מאירות, בעינים מכירות תודה למחנכינו ולהורינו, ונדום. אך, בכל זאת מבינים אנחנו שבשעה זו מחויבים אנחנו לומר דבר, לפחות: תודה! מחויבים אנחנו להראות לעולם שכדאים אנחנו לכל העמל שעמלו בנו מורינו עד שהביאו אותנו למדרגה זו שעליה אנחנו עומדים עכשיו. וחובתנו זו אנו באים למלא.

בית הספר הכללי ובית המדרש — כמה שונים הם הרשמים שהשאירו שני מיני בתי ספר אלו על הלך רוחנו ועל נשמותינו! את הראשון כמעט יראנו. זרים היינו לו. שם פגשנו את אותה הקרירות הנימוסית האריסטוקרטית והחשיבות ה„מסתרית" היה זה בית ספר ללמוד לבד. בית־המדרש למורים אהבנו. כאן היינו כבתוך שלנו. היתה כאן אותה החביבות והחמימות המקרבת של אם. ובין זרועותיה של אם יקרה זו ישבנו והיא לטפה את צוארינו בחמימות כה רבה כה נאמנה. ואנחנו נצמדנו אל האם העניה הדלה היקרה הזאת ומחלבה ינקנו. ויש אשר כאיסטניסים השתובבנו קצת, רקענו ברגלינו, עשינו דברים אי־הגונים. ומורינו התערמו עלינו. אך ידוע ידענו שהם יכפרו לנו.

בבית הספר האנגלי הלכנו על ראשי אצבעותינו, דברנו בקול נמוך שה! הס! בבית המדרש למורים דברנו כמו שאנחנו יודעים לדבר בלי כחל ושרק.

משפחה עניה, אך מלאה אור, אהבה וחום. כמה חביב ונהדר! ובלילות חורף היתה אם זו מכסה אותנו בבגדים בלים ישנים וקרועים, אך כה מחממים! כה חביבים! אותם הבגדים אשר התכסו בהם זקנינו ואלפי דורות של אחינו. ולימיננו היתה האם יושבת ומספרת לנו ספורים: מעשה באביי, מעשה ברבא מעשיה של אלפי דורות של עם נצחים. ולעולמי עד הדליקה בנו איש האהבה להם! הכל כה דל, הכתלים בלים, ישנים; השלחנות שבורים ומתקימים בנס, אך בכל זאת כמה חביבים היו אלה, כמה מן השלוה האמיתית היתה כאן! אותם הימים לעולם נזכור!

את אשר למצבי רוחינו — אולי שונים הם. אך דבר אחד אנו יכולים לומר בבטחה: הימים ההם ימי שבתנו על ספסל בית המדרש יהיו תמיד הימים היותר טובים בימי חיינו ובאותיות זהב יהיו כתובים על לוח לבנו!

הננו יוצאים עכשיו לאוירו של עולם למסור את מה שקבלנו, לאחרים. ובאמונה שלמה אנחנו מקבלים את שליחותנו הנאמנה.

יחד עם זה מודים אנחנו להורינו היקרים על אשר עזרו לנו להגיע למדרגה זו. אה, מבינים אנחנו ויודעים כמה סבלו ועבדו בשבילנו עד שזכו להגיענו לידי כך. אנחנו מקוים כי עוד ירוו נחת ממנו.

מקרב לבנו אנחנו מודים לכם מורים והורים יקרים על כל הטוב שגמלתם לנו. עמוק עמוק חרותים דבריכם בתוך לבנו. וברכתנו האחרונה היא: חזק ואמץ בית מדרשנו! עלה והצלח, עלה! עלה! עלה!

בשם המסיימים

מ. טרוצקי

ל"ג בעומר במירון

מ. ציון

צהרים: החם בוער כתנור. אנחנו כבר יגענו מלכת בין הסלעים והצוקים הפזורים על כל הדרך. הגענו לכפר הנקרא משם מירון. שם נמצא קבר ר' שמעון בן יוחאי. מירון — הוא כפר קטן מישב זעיר פה וזעיר שם ערבים פראים החיים את חייהם הפרימיטיביים של שלוה ושקט והסתפקות במועט. המקום הזה בודד הוא בכל ימות השנה, אין עובר ואין שב. אולם עכשיו, בהתאסף קהל האורחים הנוהרים מכל קצוי ארץ־ישראל, מלא הוא סאון ורעש והמולה בכל עבר ופנה נדחה.

„מחר יום ל"ג בעומר!" מחר הוא „יום הלולא דר' שמעון בר יוחאי," בערב יום זה מתאספים לכאן בני ישראל מכל הערים, הכפרים אשר בארץ־ישראל ומכל הארצות הסמוכות לה לערך לכבוד נשמת התנא „הדלקה" בחצר אשר, לפי המסורה, נמצא פה קברו.

מדרוני ההר מכוסים בני אדם שנוהרים לכאן למאות ולאלפים. כנופיות של בני אָדם בנעוריהם ובזקניהם, טף, ונשים עומדים דחוקים ונלחצים איש לרעהו ואין שעל אדמה פנוי. פה ושם הולכים ונמשכים אחר עגלות טעונות כל מיני מזון ומשקה למכירה; באו גם ערבים ובדוים פראים, רועי צאן ובקר, הרוצים לראות במחזה המלבב הזה. רבים מהם מקימים ונוטים אהלים פה והמה חונים על ההר כיוצאים בגדוד.

אחרי עמל רב עלה בידי לפלס לי דרך בין ההמון הצפוף עד שאני מגיע למערת ר' שמעון בן יוחאי. על המערה עומד בנין נמוך בעל שתי קומות. גגו שטוח. הכותל המערבי של הבנין חצוב ומסתת מצור ההר ממש. מסביב לבנין חצר מרבעת. בפנים הבנין נמצאים חדרים לא רחבים, ומחוצה לו יוצאות מכתלי הבנין גזוסטראות. לא בנקל עלה לי עד שתרתי את הבנין כלו, כי מלא היה המון אנשים עומדים ומצפים בכליון עינים להתחלת ההלולא. בחצר שמסביב לחומת ה„הדלקה" הגבל מקום מיוחד לגדולי העיר, לפקידי המושבות העבריות. בני דלת העם עומדים מסביב וקולותיהם בעברית ובערבית מחרישים את האזנים. ושם מעל איזו גבעה עולים שירי הפרחוחים הערביים והבדוים, — שירים מסלסלים, — שרים גם הם לכבודו של רבי שמעון הנחשב להם לאחד מקדושיהם, והם מקדישים ומעריצים אותו. תלמידי בתי־הספר והגימנסיות העבריים גם הם באו לכאן להשתתף בחג, הנה הם שרים שירים עממיים עבריים בקול עליז וחוגג, ביחוד חוזרים הם פעמים רבות על השיר הידוע „תחזקנה." החסידים בעלי הפאות המסלסלות היורדות עד למתחת לסנטריהם, בקפוטיותיהם הארוכות, שרים בהתלהבות עצומה את החרוזים הידועים „אשריך בר יוחאי." המעריצים הללו מסתדרים במעגל ומרקדים רקידות מלבבות בהתלהבותם ובתומת אמונתם, עד כי הנך מורהב, מהופנז ורגליך מעצמן מתחילות לרקד ואיזה כח טמיר ולא מובן מושך אותך להכנס אל תוך המעגל ולהשתתף בריקוד. על יד שער החצר יושבים שני חילים אנגליים מזוינים. שומרים הם ומפקחים על המשטר בעת חגיגת ה„הדלקה."

אחרי שצעדתי בעמל רב עוד צעדים אחדים בתוך ההמון העומד צפוף ועודני הולך ועובר בסך החוגג ולאָזני עולה נגינה יפה וקוסמת — באה מקהלת המנגנים בכלי־זמר שונים והחגיגה התחילה . . . . נדחף בתוך כל ההמון החוגגים הנני הולך הלך ורנן, הלך ומרקד, דגל עברי בידי ואני כלי משולהב ישר בכל כחי, לבי ובשרי, מרננים:

בשמן קודש נמשחת!"
„אשריך בר יוחאי

מרקד ומרנן באתי עד מקום ה„הדלקה." מקום ה„הדלקה" גדור גדר אבנים רחב ובאמצעו כתבנית אָדם. בראשו עוגן גדול ועמק מלא שמן. מטילים בשמן סמרטוטים ובלויי סחבות ומדליקים אותן. והלהבה עולה גדולה ונהדרה. וכל האנשים, איש איש, וכלי נפט או שמן בידו הולך וקרב הולך ונדחק ויוצק את שמנו שלו, והלהבה עולה ומאירה את כל ההר מסביב והנה ההר בוער באש ואיננו אכל . . . .

ובתוך האש הגדולה מרקד לו משולהב מחול ערבי. נשא הוא כעל כנפי רוח, נשא ומרקד כשעיניו תלויות למרום, מלאות אמונה וחרדת קודש. מוחאים כף, מכים באצבעות ושרים בקול אדיר וחזק:

„אין אדיר כאלהינו."

...פעמי האביב...

הוי ! מה יפו פעמיכם
צפון, דרום, קדם, ים
קול מבשר : תחית מתים !
כל היקום לתחיה קם.

כל העולם חן עלומים
גבע, עמק, שדמה, כר
כל החיים שבו, פרחו
כל הטבע הימנון שר.

גם צפרדע באגמים
הרים קולו באדיר
ובצהלה בקול תודה
העפרוני ישיר שיר.

והדבורה בזמזומה
תצרום אוזן, תלחש רז
זבובי רקמה נבלעים נבעים
בין זהרורי שמש פז.

כל העולם כולו חיים
כל החיים אומרים הוד
גם בלבי, קפוא תקותי
גחלת שבה ללחוש עוד.

מ. טרוצקי

ועדיין אני דוחה

(מפנקסו של תלמיד)

נ. צ. פרישברג

אני יושב על הגמרא יחד עם כל המחלקה וקולי כולו אומר שירה. אני פוגש בהרבה מאמרים הסתומים לי, ואז אני חושב, וחושב, ומתעמק קצת, ומשתקע עוד יותר ואני פותרם, ואז שחוק קל מרחף על שפתי, פני צוהלים, ורעדת גיל ושמחה עוברת את כל עצמותי וממלאה את כל חדרי לבבי. אכן תענוג הוא הלמוד הזה ומקסים !

אבל בין רגע ופני נהפכים רעים. נשבתה שמחתי, מבטי עיני נפלו על תכנית הלמודים המונחת לפני, וחזות קשה הוגדה לי: עברית והקראת חבורים אחרי הצהרים. הקראת החבורים עלתה על זכרוני מיד וידעתי כי היום יוסף לי עוד אפס אחד לאוצר אפסי. נזכרתי בכל הפעמים שישבתי לכתוב חבור. כמה שעות בזבזתי ובכמה זיעה כסה בשרי, ועדיין אין לי חבור ועדיין אני רוכש לי אפסים. בכמה וכמה נושאים הפכתי וכמה עמודים כתבתי עליהם, אבל בלב מלא יאוש פזרתים לכל רוח. כמה נסיתי והשתדלתי בכל מאמצי כחי וכל זה ללא תועלת וללא גמול. האפסים הולכים ומצטברים.

זכורני, פעם התחלתי לכתוב על הנושא „יום הכפורים.“ כתבתי שירה אחת, עוד שירה, שירה שלישית, אבל הרגשתי שכל מלה שהעליתי על הניר מלאכותית היא. לא נמצאתי באותו מצב הרוח הנחוץ לחבור מסודר ומתוקן, אבל בכל זאת הוספתי לכתוב כי כן היה עלי דבר המורה. כל מלה ומלה שהוצאתי מלבי היתה כמוציא שן משרישה מחנוכים בריאים. והשטן מנקר במוחי, מנקר וטוען: „מה לך, שוטה? מה אכפת לך אם יהיו לך עשרה אפסים במקום תשעה? חדל מכתוב וצא לך החוצה אם כדורך זה החדש!“

וכנגדו טוען יצרי הטוב ואומר: „לא יועילו לך כל התירוצים האלה, גזרה היא ואין להשיב, המתחיל בחבור אומרים לו גמור.“

מובן מאליו שאל הכדור נמשך לבי ולא אל החבור. קמתי ממקומי וכמעט שנכנעתי ליצרי הרע. אבל בותו רגע נתחרטתי וישבתי שוב. הפעם בחר לו השטן טכסיסים חדשים, ויוכיחנו כי מותר להפסיק כאן ולדחות את עבודתי למחרת, יען שעתה אין לבי נמשך

אחרי החבור. הפעם נצחני יצרי וברגע אחד הייתי בחוץ. כמובן, לא הרפה המסית ממני גם למחרת. הפעם לא מצא לו לנחוץ להחליף את תחבולותיו, האמצעי האחרון נמצא בדוק ומנוסה. הוא ברר לי באותות ומופתים שאפשר לדחות את הכתיבה לעוד יום אחד. גם אז לא השיבותי ריקם את עצתו הנעימה. סוף הדבר הוא שעדיין אני דוחה, אבל מקוה אנכי שבעזרת השם עוד ימלט דבר מה מעטי בזמן בין הזמנים — ובכל זאת והרי לפניכם חבור.

חבר המורים

דר. ד. רעוועל — ראש הישיבה
דר. פ. חורגין — מנהל במ"ל
דר. י. קפלן — תלמוד, אגדה
הרב קפלן — תלמוד
א. נ. פרלברג — עברית
דר. ש. צייטלין — הסתוריה
דר. פ. זיידמן — חומש
דר. ב. דרכמן — פדגוגיה
א. שוער — עברית
הרב לבינסון — תלמוד
דר. גאנז — ערבית

העורכים

ב. איצקוביץ
א. מרגלית — סגן עורך
י. נובוגרודסקי
י. גולדפרב — מנהל מסחרי
ז. רבינוביץ — מנהל החתימה

המסיימים של בית מדרש למורים

ח. אברמוביץ, צ. אורעצקי, י. בוקסנבאום, י. בידערמן, ר. גורדיס, ש. גרינשטיין, א. דזייקובסון, ע. וואלפין, ח. זאלאט, א. זעזער, ע. זימרמן, ט. הזן, ס. לבינסון, י. לעווין, י. מרגלית, ח. מעשאיאף, פ. סולר, י. סימונופסקי, נ. סקולר, א. עלקין, ש. פעפער, י. קליימן, ח. שטרנליכט.

פרפראות

אלה תולדות המסיימים

השם: בנימין איצקוביץ.
הכנוי: „איצקע."
הרגל: לומר להיפך ממה שטרוצקי אומר.
שאיפה: להיות רב מודרני.
מורה — מחזיקי תלמוד תורה.

השם: שלמה טבצניק.
הכנוי: „טבאק."
הרגל: זאת אומרת ש . . . . . ש . . . . . תמיד אני שוכח."
שאיפה: להיות משורר גדול מביאליק.

השם: טרוצקי מכאל.
הכנוי: „מכאל בר' נאטע."
הרגל: לעשות את פיו כנור.
שאיפה: פילוסוף.
מורה — ת"ת דהארלעם.

השם: נובוגרודסקי יהושע.
הכנוי: „נובו."
הרגל: לקרוא.
שאיפה: אמון פדגוג.
מורה — ת"ת דוויליאמסבורג.

השם. פורר מרדכי.
הכנוי: מקסימיליאן.
הרגל: ללמוד „בלק" את כל אחד ואחד.
שאיפה: מורה.
מורה — אגודת אחים.

השם: פיינרמן אברהם.
הכנוי: חינאי.
הרגל: לנאום.
שאיפה: להיות רב ומטיף.
מורה — ת"ת דמט. ווערנאן.

השם: שוורצמן, אפרים.
כנוי: כושי.
הרגל: לשאול שאלות.
שאיפה: מורה.

מה היינו עושים אלמלא

א. לא היה טרוצקי מתפלסף?
ב. לא התגאה טבצניק.
ג. היה שוורצמן בחדר בשעות שמר. פרלברג הסביר את שירי ר' יהודה הלוי.
ד. לא אכל פיינרמן שלשה ימים?
ה. היה פורער יודע עברית?
ו. נובוגרדסקי שכח את כפתו בבית?
ז. היה איצקאָוויץ מסכים לדעת טרוצקי?

ב מ ח ל ק ה

„ירחון" המחלקה

מר. פרלברג (אל התלמיד ש. ג.): מה נשמע, ההבאת חבור?

התלמיד ש. ג.: לא יכלתי לכתוב אתמול.

מר. פרלברג: כמובן, מר. ש. ג. הוא כעין ירחון המופיע לנו במחלקה פעם בחדש או פעם בחדשים.

זינגר דורש דבר מתוך דבר

הד"ר חורגין (אל זינגר בשעת הספרות): כיה הנך יכול להגיד לנו אודות הספר „מחברת הערוך?"

זינגר: הספר הזה הוא כעין פירוש על הערוך לבאר את המלים הקשות בו, ו . . . . .

הד"ר חורגין: אתה מראה באמת בקיאות גדולה בתרגום המלים.

הד"ר קפלן מבין רמזים

הבחורים (אל הד"ר קפלן): מתי יתן לנו ד"ר רבל את הבחינה בגמרא?

הד"ר קפלן: הוא הגיד לי כי בעוד עשרה ימים יבוא, כלומר ביום השני הבא.

הבחורים: ואיזה דפים ישאל?

השדים אינם מפחידים אותו

איצקאוויץ (קורא את חבורו לפני מר. פרלברג): מעשה בשדים . . . .

מר. פרלברג (אל התלמיד ש. ג.): האם לא תחדל לדבר? אותך אפילו השדים אינם יכולים להפחיד.

צואת המחלקה

אנחנו, תלמידי מחלקה ה' המסימת את קורס בית־המדרש למורים, בשנת חמשת אלפים שש מאות שמונים וחמש לבריאת עולם ובשנת אלף שמונה מאות חמשים וחמש לחורבן בית המקדש תובב"א, כותבים את הצואה הזאת לדורות הבאים אחרינו. מבקשים אנו מהמסימים הבאים אחרינו להוציא את הצואה הזאת ולקראה לפני עם ועדה בכל שנה ושנה. עוד מבקשים אנו כי בשעה שיסע בית־המדרש למורים לארץ ישראל יקח אתו את צואתנו זו ויניחנה לזכרון עולם לדורות.

וזאת תורת הצואה. למחלקה ד' הננו עוזבים:

איצקאוויץ, בנימין — את קווצות תלתליו.

טבצניק — את גאותו, שיחתו ושאלותיו.

טרוצקי, מיכאל — את שגעונו בלוית „תיש הקהל" שלו.

נובוגרודסקי, יהושע — את כפתו.

פורער — את ה„בלוק" שלו.

פיינרמן, אברהם — את דרשותיו.

שוורצמן — את ילדותו.

כל המחלקה עוזבת:

לד"ר חורגין — כל התנכים הנמצאים במחלקה.

לד"ר קפלן — כל יסודות העולם הנמצאים במדרש.

לד"ר צייטלין — את החברה האשכנזית.

למר. פרלברג — חבורי התלמידים וכחות ענקיים לתקנם.

לרב קפלן — כל הגמרות „פסחים" הנמצאים במחלקה.

למר. שוער — את שיריו של טבצניק לעיון.

לד"ר זיידמן — תרגום לטיני של הגמרא.

מעל הר-הורדוס

מאת אברהם מרגלית

ים הכנרת עטור בהרים וגבעות נהדרים אחד ההרים היפים הוא הר הורדוס הנראה כאריה רובץ ומשקיף לים השקט ואל דגיו המשתעשעים בתהומותיו ונהדר ההר הזה בקיץ בזמן שהוא עטוף באדרת עשב ירוק ומעוטר בזרי פרחים משלל צבעים . . .

באחד מימות הקיץ החמים עליתי לטיל על הר הורדוס. השמים היו בהירים ואף עננה קלה לא נראתה, אף רוח קלה לא נשבה וכל העצים והצמחים לא נעו ולעיני נראו כתמונות המצוירות בידי ציר אמן. וסביב השלך הס ורק לפעמים נשמעו קולות חלילי הרועים שהפריעו את הדממה, ואנכי מפלס לי דרך מבין העשב הגבוה ומעפיל ההרה, ואחרי עמל מועט הגעתי לראש ההר. מבט עיני נפל לעמק שלרגלי ההר ושם נראה העשב כאוקינוס והרוח (שזה עתה החל לנשוב) הכה גלים על ים העשב. הבטתי לנגדי ולעיני נגלה הר החרמון בשלגו המזהיר לנגה השמש ומים נוזלים ויורדים לאט לאט מטה ומרחוק נראים הם כאגלי זעה הנופלים מעל ההר המזיע. לרגלי החרמון נראה הירדן המתפרץ מבין שתי גבעות ונופל לכנרת ונבלע במימיו (אגדה שגורה בפי יושבי הסביבה האומרים שמי הירדן ומי הכנרת אינם מתערבבים ולפעמים רואים באמת קו כספי עובר לאורך הכנרת ואולי זהו הירדן) ולארך החוף מעבר לים מסודרים גבעות וגם הם לבושים בלבוש ירוק וכחלחל יחד, וכן עובר אנכי במבטי לאורך החוף ומגיע לקצה הכנרת אשר משם מתפרץ הירדן וממשיך דרכו לים המלח.

מעבר לירדן לצד מערב נמצאים מושבות עבריות המוקפים בגנים ופרדסים המקסימים את העין ופה ושם נטועים אהלי חלוצים עבריים, ומבט עיני נפל גם לעמק ששם נמצאת חמי טבריה הידועה ועודני חפץ להתענג על הטבע היפה אך פתאם רעדתי כפחד בראותי שעומד הנני על ראש הארי הישן שנת עולמים, הר הורדוס.

רכשו לכם
נחלה

ב„מנורה"

שכונה חדשה
ביפו, ארץ-ישראל

והיו בטוחים כי השקעתם את כספכם בעסק בטוח שאין עמו ספיקולציה

שכונת „מ נ ו ר ה" נמצאת בדרומה של יפו, בין יפו בואכה למקווה־ישראל, סמוך אל מרכז העיר והים ומסביב לה ישובים יהודיים.

אדמת „מ נ ו ר ה" מתחלקת למרגשים על־פי תכנית אמריקאית, המאושרת על־ידי הממשלה.

„מ נ ו ר ה" מצטיינת באקלימה המבריא, כי שטח אדמתה מתרומם ב־48 מטר על פני הים. אקלימה יפה בקיץ כבחורף.

„מ נ ו ר ה" מיוסדת על בסים מסחרי חוקי.

חברת „מ נ ו ר ה" ערבה בעד שטרי־המכירה (דידס) לכל הקונים ממנה מגרשים, וכל זה על חשבונה.

ברכישת נחלה ב„מ נ ו ר ה" אתם במוחים בהתפתחות נחלתכם ובזה שהשקעתם את כספכם בעסק בטוח, כי על כן שכני המקום הם יהודי יפו הבונים גם הם שם את בתיהם.

לכו בד־כי יהודי ארץ־ישראל היודעים את תנאי המקום והמתיישבים גם הם שם — האם זה אינו מוכיח לדעת, כי רכישת קרקעות ב„מ נ ו ר ה" — עסק טוב ובטוח הוא ? !

„מ נ ו ר ה" מסודרת בתור חברה מאושרת מטעם הממשלה במדינת ניו־יורק בשם „מנורה פאלסטיין ביל־דינג קורפוריישון," שמטרתה לתמוך בכל הרוכשים נחלות „מ נ ו ר ה" בבנין בתים להם.

בעלי המניות של החברה — יהודים עשירים, אנשי שם מאמריקה וארץ־ישראל, השואפים בכחות משותפים לעזור בבנין בתים, שכונות חדשות וישובים בארץ־ישראל על יסודות מסחריים חוקיים, כי מטרה אחת ונעלה להם — בנין ארצנו.

שלטון העיר ביפו והקונסול האמריקאי מאשרים את התעודות בדבר קנית המרגשים בידי חברת „מנורה"

בדבר יתר פרטים פנו יום־יום מ־10 בבוקר עד 7 בערב אל

111 — 113 רחוב דילנסי, (חדר 208), ניו־יורק

offices of the

MENORAH PALESTINE LAND SELLING CO.

a n d

MENORAH PALESTINE BUILDING CORP.

111 — 113 Delancey St., Room 208, New York

נימעץ און קאפלאנסקי

כשר מילכיגער רעסטאראנט

דאס פלאץ וואו איהר טרעפט זיך מיט
דער שעהנסטער געזעלשאפט

NIMETZ & KAPLANSKY

Dairy Restaurant

189 E. Broadway N. Y. C.

Closed Saturdays and all Jewish Holidays
Open Saturday Evenings
The Most Reliable House in the City

GOLDSTEIN'S CLOTHING HOUSE

Manufacturer of High Grade

Men's & Boys' Clothing

3 ESSEX ST., N. Y. C.

Near Canal St. Orchard 5789
Phone: Dry Dock 3827